SZOCIÁLIS ÉS GYERMEKVÉDELMI FŐIGAZGATÓSÁG

GYERMEKKÖZÖSSÉGEK FEJLESZTÉSE

EFOP-3.8.2-16-2016-00001 és
VEKOP-7.5.1-16-2016-00001
kiemelt projektek
Cím: 1071 Budapest, Peterdy u. 15.
E-mail: efop382@szgyf.gov.hu
E-mail: vekop751@szgyf.gov.hu

SZÉCHENYI 2020
MAGYARORSZÁG KORMÁNYA
Európai Unió
Európai Szociális Alap
BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Gyermekközösségek fejlesztése

HALLGATÓI TANANYAG

Szerzők

Hossala Tamás

Huszár Linda Eszter

Lencse-Csík Orsolya

Lencse Máté

Szakmai lektor

Dr. Torgyik Judit

EFOP-3.8.2-16-2016-00001 és a VEKOP-7.5.1-16-2016-00001 azonosítószámú, Szociális humán erőforrás fejlesztése című kiemelt projekt

Az EFOP-3.8.2-16-2016-00001 és a VEKOP-7.5.1-16-2016-00001 azonosítószámú, Szociális humán erőforrás fejlesztése című kiemelt projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg

A kiadvány a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság

EFOP-3.8.2-16-2016-00001 és a VEKOP-7.5.1-16-2016-00001

azonosítószámú,

Szociális humán erőforrás fejlesztése című kiemelt projekt keretében

készült.

Kiadja Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság

1132 Budapest, Visegrádi utca 49.

Telefon: +36 1 769 1704

www.szgyf.gov.hu

Felelős kiadó Benedek István Zsolt főigazgató

Budapest, 2020.

Tartalom

Előszó 5

1. Egyén és csoport kapcsolata 6
2. Ön-és társismeret 15
3. Együttműködés és versengés a csoportban; Konfliktuskezelés - vita 26
4. Jó gyakorlat bemutatása – Közterem program 30
   - 4.1. Közterem program 30
   - 4.2. Társasjáték-pedagógia 31

Felhasznált irodalom 32

Előszó

Köszöntjük a 40 órás ***„Gyermekközösségek fejlesztése”*** c. szakmai blended-learning típusú továbbképzésen!

Ez a modern és új képzési forma magában foglalja egyrészről az e-learning módszertannal támogatott tanulást, másrészről pedig a jelenlétet igénylő személyes, konzultatív formát. Ezért nevezzük magyarul a blended-learning képzést, vegyes típusú képzésnek is.

- Az e-learning módszertannal támogatott részt a megadott elektronikus felületen éri el. A tananyag feldolgozásra és elsajátítására az Ön által meghatározott időbeosztásában és ritmusában kerülhet sor a megadott határidőig.
- A jelenlétet igénylő tananyagrészeket csoportos formában tudja elsajátítani a megadott napokon.
- Amennyiben a képzés vizsgával zárul, úgy azt, az elektronikus felületen tudja teljesíteni a megadott határidőig. A határidő lejártát követően a teszt megírására nincs lehetőség.

Mit ad Önnek a *„Gyermekközösségek fejlesztése”* c. továbbképzés, milyen kompetenciákkal bővül szakmai tudása?

A továbbképzés célja, hogy elsősorban megoldáscentrikus, gyakorlati példákon keresztül segítsük a gyermekvédelmi területen dolgozók munkáját.
A továbbképzés elvégzésével olyan ismereteket, módszereket, közösségépítő, közösségfejlesztő játékokat ismer meg a résztvevő, melyek segítik a közösség tagjainak az egymás közti együttműködését, megértését, a hatékony kommunikációt, valamint a konfliktusok és problémák konstruktív kezelését. A résztvevő által irányított közösség képessé válhat arra, hogy valósi közösségként működjön.

Hogyan épül fel a *„Gyermekközösségek fejlesztése”* c. továbbképzés?

Tananyagegység	Óraszám	Forma
1. Szakmai e-learning	10 tanóra	e-learning
2. Első továbbképzési nap	10 tanóra (2 tanóra elmélet 8 tanóra gyakorlat)	jelenléti
3. Második továbbképzési nap	10 óra (1 tanóra elmélet 9 tanóra gyakorlat)	jelenléti
4. Harmadik továbbképzési nap	10 óra (4 tanóra elmélet 6 tanóra gyakorlat)	jelenléti

1. Egyén és csoport kapcsolata

Összefoglalás: Egyén és csoport kapcsolatában olyan utat kell bejárnunk, amelynek következményeként eljutunk az egyéntől (szakembertől) a kialakult, eredményes gyermekotthoni csoportig, közösségig. Ebben a fejezetben az egyénnel, csoporttal és közösséggel foglalkozunk, valamint bemutatunk az érzelmi intelligenciával összefüggő jó gyakorlatot. Miknek kell megfelelni ahhoz, hogy fejleszthető legyen az érzelmi intelligencia. Ha az adott fiatal teljes ellenállásban van, akkor mit erősítsünk? Talán a felnőttet? Vagy a csoport többi tagját? Vajon nem történik e meg a kirekesztés? Ezekre a kérdésekre is keressük a választ.

Cél: Olyan célokat fogalmazunk meg, amelyek segítségével világossá válik, hogy hova szeretnénk eljutni. Mit akarunk elérni, van e szükségünk segítségre. Ha igen, milyen típusú segítségre. Mi az egyén felelőssége, mi a csoport felelőssége? Vajon egy jól működő közösség képes e választ adni a felmerülő kérdéseimre. Vajon az egyén célja megegyezik e a csoport céljával? Cél, hogy jó gyakorlatokon keresztül bemutassunk közösségépítő, terápiás lehetőségeket.

Kulcsszavak: csoport, egyén, közösség, jó csoportmunka ismérvei, kompetencia-határok, resztoratív konfliktuskezelő technika, Playback színjátszás.

Tanulást segítő kérdések: Egyén definicíója, csoport definíciója, közösség definíciója? Melyek a jó csoportmunka ismérvei? Mi a különbség a resztoratív konfliktuskezelő technika és a retributív között? Milyen lehetőségei vannak a gyermekotthoni munkában a kör alapú resztoratív technikák bevezetésének?

Ajánlott magyar nyelvű irodalom:

- Kozma Tamás (1996): Bevezetés a nevelésszociológiába, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest, 51-52. oldal, S. Freud et.al (1980) Csoportlélektan, Gondolat könyvkiadó, Budapest, 103. oldal,

Célok megfogalmazása

Fogalmazzuk meg magunkban, hogy hová szeretnénk eljutni? Odáig jussunk el a célok megfogalmazásakor, hogy mit akarunk elérni, van e szükségünk segítségre. Ha igen, milyen típusú segítségre. Mi az egyén felelőssége, mi a csoport felelőssége? Vajon egy jól működő közösség képes e választ adni a felmerülő kérdéseimre. Vajon az egyén célja megegyezik e a csoport céljával? Egy gyermekotthoni közösségben, ha az egyén csak arra törekszik, hogy az ő szakmai része legyen jó, „az én műszakomban minden rendben legyen”, vajon ez mennyire segíti a közösségi célok elérését. A gyermekvédelemben ez valóban lehet egy túlélési stratégia, hiszen a munkánk folyamán szinte minden egyes pillanatban dönteni kell, de vajon ez mennyire segíti a közösségi célok elérését? Hiába van öt jó szakember egy csoportban, ha nem beszélnek azonos nyelven, hiába fogalmaznak meg jó célokat, amelynek irányába haladhatnának, ha mégsem ez történik. Ez a képzés különféle munkakörben dolgozó kollégának szól, akik különféle személyiséggel, különféle nevelési stílussal vannak jelen a folyamatban. Ha mégis képesek vagyunk egy célt megfogalmazni, akkor vajon azt elérhetjük több irányból is? A cél lehet egyforma, világos, mindenki számára egyértelmű. Mindenki jót akar. Azonban az adott csoportban mindenki másképp közelíti meg azt. A gyermekotthoni csoport úgy működhet jól, ha a közösen elfogadott célokat, a közösen átbeszélt szabályokat mindannyian elfogadják és betartják. Vajon ez lehetséges ilyen feltételekkel, ilyen összetevőkkel? Ha közösen fogadjuk el és egy más értékeit képesek vagyunk integrálni a csoportfolyamatokba, akkor a közösen elfogadott célokat a különböző nevelési stílusokkal is elérhetjük, hiszen nem vagyunk egyformák.

Egyén definíciója, csoport definíciója, közösség definíciója szakmai megközelítésből

Az egyén: Kozma Tamás (1996, Bevezetés a nevelésszociológiába, 51. o.) szerint az én kialakulásában nem egyszerűen az őt körülvevő közösségnek van szerepe, hanem a másik embernek is, akivel éppen találkozik. „Ehhez a másikhoz, mindig egy meghatározott egyénhez, megkülönböztetett kapcsolat fűzi az egyént." Ezt a másikat megszólítjuk, Te, vagy Ti, kiemeljük a bennünket körülvevő közösségi környezetből. Ebben a másikban jelenik meg számára a közösség. Az én kialakulásában ennek a Te-nek van döntő szerepe. „A tükrözött én lépésről lépésre tudatosul: megtanuljuk, hogy hogyan látnak bennünket mások, akikkel kommunikálunk." (Kozma Tamás, 1996, Bevezetés a nevelésszociológiába, 51. o.)

Gyermekvédelmi megközelítésből a gyermekvédelmi csoport működésében a gyermekvédelmi szakember, mint egyén, teljes személyiségével és szakmaiságával vesz részt a csoport által meghatározott célok elérésében. A csoport hatékonyabb működése szempontjából fontos, hogy a különböző szakmaisággal és készségekkel rendelkező szakemberek a te és az én viszonyában összehangoltan tudjanak együttműködni. A valóságban egy jól működő csoport szempontjából a feladatok, felelősségek kiosztását megfelelő szakemberek meglétét, a megfelelő eszközök biztosítását, ezek összehangolását jelenti.

A **csoporttal** kapcsolatos szociálpszichológiai kutatások sokféle meghatározást adtak. A csoport szó különböző jelentéseit vizsgálva többé-kevésbé valamennyi jelentés a következő megkülönböztető jegyeket kombinálja: „a csoport két vagy több személyből áll, akik egy vagy több közös tulajdonsággal rendelkeznek, a tagok önmagukat minden mástól megkülönböztethető egységként szemlélik, bizonyos célok és érdekek pozitív kölcsönös összefüggésének tudata él a tagokban, a tagok interakcióban állnak egymással, a tagok céljai egymást kölcsönösen feltételezik, és e célok elérésére együttesen törekszenek." Az egyén szempontjából a csoporttagság fontos kritériuma, hogy ő a csoport tagjának észlelje magát (Baron-Byrne, 1994). Sherif és munkatársai úgy határozták meg a csoportot, mint „olyan egyénekből álló társas egység, akik egy adott időpontban bizonyos fokig stabil szerep és státusz viszonyban állnak egymással, és akiknek viselkedését egy sor érték vagy norma szabályozza, legalábbis a csoport szempontjából releváns vonatkozásokban". Shaw (1976, 11. old.) egy ennél velősebb meghatározást adott, úgy definiálva a csoportot, mint „két vagy több személy, akik interakcióban vannak egymással olyan módon, hogy minden személy befolyásol minden más személyt, és minden személy befolyással van minden más személyre".

Gyermekvédelmi megközelítésből a gyermekotthoni csoportok fejlesztésénél, tisztában kell lennünk, tágabban a gyermekotthoni rendszer, szűkebben a gyermekotthoni intézmény vagy csoport mindenkori állapotával és lehetőségeivel. Ezen belül a szektor teljesítményével, a résztvevők egymáshoz való viszonyával. Tisztában kell lennünk azzal is, hogy az intézmények, csoportok milyen nehézségekkel küzdenek és ezeket milyen módon képesek kezelni, mik a stabil pontjaik, miben lelkesek és miben elkötelezettek, hogy az intézmények milyen eszközrendszerrel, milyen szakmai humánerőforrással rendelkeznek ahhoz, hogy a kitűzött célokat hatékonyan képesek legyenek megvalósítani.

Problémafelvetés

Tények nélkül nem könnyű pontos választ adni a problémára. Kinek mi a felelőssége. Szakemberként állunk ebben a csoporthelyzetben, teljes személyiségünkkel és tudásunk birtokában kell elfoglalnunk a pozíciónkat. Jogok és kötelességek pontos meghatározása, mit is kezdjünk velük? Kölcsönös bizalom hiánya. Döntéselőkészítés rendszerének hiányosságai. A jó apa és a jó anya elvégzi helyettünk a munkát és megmondja mit kell csinálnunk. Csoportvezető hiányában egy csoport nem működhet hatékonyan, illetve a döntéselőkészítés folyamatában, ha nem vagyunk tisztában a meglévő, megalapozó információkkal, akkor a döntést sem tudjuk elfogadni, magunkévá tenni, végrehajtani. Ebből következik, hogy a csoporton belüli kommunikáció sem fog működni. A gyermekrangú viszonyban nincs kérdés, csak kijelentés van. A gyermekotthoni csoportmunka alapvetően kedvez ennek, hiszen általában önállóan dolgozunk és kevés idő, energia jut a csoportmunka gyakorlására, csiszolására, kimunkálására. Ezért bizalom nélkül, biztos, hogy nem fog hatékonyan működni a csoport. Ennek következményeként a kommunikáció segítségével sem közeledünk, hanem távolodunk a probléma megoldásától.

A legtöbb esetben a hagyományos módszerek nem, vagy alig működnek. A gyermekvédelem rendszerébe helyezve magunkat szembe találkozunk azokkal a problémákkal, amelyek egy hagyományos csapatépítés, közösségépítés keretei között történő fejlesztés során fel sem merülnek. Ennek egyik legfőbb oka, hogy majdnem minden résztvevő kényszerből van jelen a helyzetben. A növendék részéről egy kényszerelhelyezésről van szó, a szakember részéről egy amúgy is megterhelt helyzetben egy sokadik végrehajtandó feladatról. Sok esetben a szakellátásba került fiatal krízishelyzete egy állandó krízissé alakul át, amely a megoldandó és meglépendő feladatok elmaradásával jár együtt. Ebben a folyamatban a feldolgozatlan „gyász" egyszerűen tovább működik, amely a realitás tagadásában, agresszióban, regresszióban nyilvánul meg. A családból való kiszakadás óhatatlanul elakadáshoz vezet. A cselekvés szélsőséges megnyilvánulásainak okai a korai elakadásban keresendők. A dinamikus reakciók és teljes elfojtás szintén tünetei ennek a folyamatnak, illetve egy fontos hozadéka, hogy nem én vagyok a legrosszabb gyerek!

A növendékek hatalmas problémákkal érkeznek az intézménybe, a szakember, aki a megoldatlanság problémájával áll szemben és a többi szereplő, akik a felelősöket keresik a kialakult megoldatlan helyzet, helyzetek miatt. **Ezek a helyzetek idővel a jó tapasztalatok, az együtt gondolkodás okán feloldódhatnak, átalakulhatnak, pozitív cselekvés irányába!** Ez a folyamat csak akkor tartható fenn, indítható be, ha a cél, a célok világosak és képesek vagyunk ezeket magunkévá tenni és elérhetővé válnak számunkra. A viselkedés formálásánál, óhatatlanul szembe kerülünk azzal a ténnyel, hogy a növendékeink viselkedése, magatartása a szülői közegben gyökerezik, illetve az adott gyermekotthon, az éppen aktuális ellátási forma képes e az esetleges hibák korrigálásra. Képes e változtatásra, ha a folyamat elakad, képes e az önvizsgálatra, ha nem a növendék hibája a folyamat elakadása. Képes e a rendszer változtatni, hogy a növendék a számára legjobb ellátási formát kapja meg. Ha nem, akkor hogyan várjuk el a növendéktől, hogy rugalmas legyen, teljes erejéből az önként, vagy a kijelölt cél elérésében eredményesen vegyen részt. Egyáltalán van-e információnk arról, hogy készen áll e a közösségben való aktív részvételre, vagy annak melyik szintjén tud becsatlakozni? Ha rendszer nem képes a fiatal számára a megfelelő ellátási formát biztosítani (gondolok itt normál, különleges, speciális ellátásra, valamint ezek speciális területeire a problémától függően) egy közösségen belül, akkor ez egy plusz teherként jelenik meg a teljes körű ellátás biztosításának folyamatában.

Ha viszont a tervezés mindenhatóságában keressük a teljes körű megoldásokat, akkor, azzal szembesülhetünk, hogy a nem várt eseményekre, amikből persze van bőven, rugalmatlanul reagálhatunk. Ezek a folyamatok a csoporton belül inkább gátolják a társas együtt gondolkodást, mint erősítenék azokat.

Közösségnek nevezhető „az egy közös cél irányában cselekvő emberek csoportja. (Pedagógiai Lexikon, 1997.) A cél szükséges, de nem elégséges feltétel ahhoz, hogy a közösség létezzen. „A közösség az emberek együttélésének és együttműködésének történelmileg kialakult formája". (Pedagógiai Lexikon, 1997.)A történelmi szempontú felfogás szerint az egyén beleszületik, vagy véletlen útján, gazdaságilag tartozik a közösséghez. A másik, értékszempontú megközelítés alapján a közösség az emberek közötti együttműködés minőségileg legmagasabb rendű formája. E felfogás szerint a közösség „autonóm személyiségek szabad társulása." A Pedagógiai Lexikon egy másik megközelítést is megfogalmaz: „A modern társadalmakban benne rejlik mind a valóságos, mind az állközösségek létrejöttének lehetősége." (Pedagógiai Lexikon, 1997, 312. o.)

Talán így jobban megközelíthetjük a kérdést, ha a közösség általános ismérveit vizsgáljuk: közös értékrend, közös érdekek, közös célok, közös döntések, közös erőfeszítések, ezek meglétének tudata, a „mi" tudat. Amikor egy közösségről beszélünk, akkor egyúttal azokról az egyénekről is szó van, akik a közösséget alkotják, hiszen valamilyen kapcsolatban állnak egymással.

A jól működő **gyermekvédelmi közösség**, a közösségi fejlődés szempontjából a legfontosabb, hogy a közösségi célok pontos meghatározásra kerüljenek. A „túlélés", vajon lehet-e cél egy gyermekotthoni közösségben? A túléléshez azonban az is kell, hogy pontosan meg tudjuk határozni, hogy mit is akarunk

túlélni. Ez már egy közös gondolkodást feltételez. Ekkor is képesek vagyunk rálátni arra, hogy egy adott időkeretben mire helyezzük a hangsúlyt, milyen feladatokat végezzünk el, ekkor kell döntenünk. Persze a közösségi gondolkodás egy magasabb fokán a közösen gondolkodó szakemberek, a megfelelő kérdések feltételével, a fejlődést biztosító közös célokat képesek megfogalmazni és azokat hatékonyan végrehajtani.

Ehhez kapcsolódva választ kell találni az alábbi felvetésekre: A megfelelő eszközök megléte vajon szükséges, vagy elégséges a célok eléréséhez? Milyen kompetenciákkal kell rendelkeznünk? Közösségi normák együttes kialakítása esetén felmerül, hogy vajon képes e mind a felnőtt mind a fiatal elfogadni a közösség által kialakított normákat? Hiszen ez az egyik legfőbb alapja a közösségi működésnek. Akik nem képesek a közösségi normákat elfogadni, vagy elutasítják azokat, azok a közösség működését, fejlődését hátráltatják és jelentősen megnehezítik. Példa: a már-már automatizmusként működő régi módszerek megújítása, az új módszerek alkalmazása jelentős elutasítás esetén nehézkessé válik. A több évtizedes tapasztalattal rendelkező szakemberek is adott esetben nehezen képesek elfogadni a lehetséges új módszereket, új megoldásokat. Egy viselkedési problémákkal küzdő növendék, egy kevésbé jól működő normál gyermekotthoni csoportba történő integrálása esetén, a gyermekotthoni csoport működése megakadhat, sőt adott esetben fel is boríthatja azt, amennyiben a szakemberek nem tudnak választ adni a felmerülő problémákra vagy a közösség együttesen nem találja a megoldást az integrációs folyamat megoldásaira.

Gyermekvédelmi szakemberek szerepe a közösség kialakításában:

Közösségként dolgozunk úgy, hogy nem mindig dolgozunk együtt, hiszen legtöbbször különböző műszakokban, különböző időben veszünk részt a munka folyamataiban. Megbízunk-e egymás munkájában? Mennyire ismerjük el egymás munkáját? Vajon mivel foglalkozzunk előbb, az elméleti folyamatokkal, vagy a gyakorlattal. Ennek számtalan oka van. Pl. el kell dönteni, hogy mivel foglalkozzunk az adott munkánk során. Egy gyermekotthoni munkával foglalkozó szakember mivel súlyoz? Mire helyezi a hangsúlyt? A gyerekek iskolai dolgaira, a tisztálkodásra, az étkezésre, a takarításra, a szabályok betartatására, konfliktusok kezelésére? Mi, mint szakemberek, hogyan építünk közösséget, hogyan segítjük elő a gyermek fejlődését, amikor el kell készítenünk például a vacsorát? Vajon prioritást élvez a vacsora elkészítése? Be tudunk vonni gyerekeket a vacsorakészítésének folyamatába? Ebben a helyzetben előtérbe kerül az egyéni döntés felelőssége és annak következményei a közösségen belül. Döntenünk kell a feladatok elvégzésének sorrendjében. Döntenünk kell, hogy egy adott műszakban melyek azok a problémák, amelyeket elsődlegesen kell megoldani. Mi kerül előtérbe a megoldási folyamatban? A szakember problémája vagy a gyerek problémája? Hiába áll össze egy csapat, ha egy-egy ember kiesik. (Betegség, szabadság vagy a fluktuáció miatt, hiszen egyszerűen elfárad és kilép.) Minél többen tudnak közösen gondolkodni, cselekedni egy csoporton belül, annál hatékonyabban lehet a feladatokat megoldani és végrehajtani.

A jó csoportmunka néhány ismérve:

- Minden csoportban szükség van valakire, aki vállalja a felelősséget a teljes folyamatért.
- A munka eredményéért az egész csoport felel.
- A közös elképzelések motiválják a csoport egészét.
- A csapat vezetője a kereteket biztosítja a munkához.
- Lényeges a közösen meghatározott munkamenet.
- Minden résztvevő ugyanannyi információval rendelkezik.
- A csoportban a folyamatokat és eredményeket mindenki számára láthatóvá kell tenni.
- Mindenki felelős a csoport klímájáért, a csoportban kialakult légkörért.
- A csoportban egészséges versengés van.
- Megfelelő munkamegosztás.
- A feladat közös értelmezése elősegíti a jó eredményt.

Kompetencia-határok: Az elsődleges feladat az egyéni és közösségi felelősség, feladatok meghatározása, fogalmak tisztázása. A gyermekotthoni csoportban a kompetencia határok kijelölését megelőzően tudnunk kell kinek milyen jogosultsága van, milyen hatáskörrel rendelkezik, milyen szakértelme van az adott területhez, mennyire ért hozzá, mennyire alkalmas a feladat elvégzésére.

- Életpályamodell szerinti 8 kompetencia és az alap indikátorok mentén képes-e fejleszti a csoportot?
- Képes-e önreflexiót gyakorolni?
- Adatvédelem kapcsán kinek, miről és hogyan beszélhetek?

Különféle szakemberekről és sokféle közösségről beszélhetünk ebben a folyamatban. Olyan külsős szakemberekről, akik az intézmény tágabb szakmai kapcsolati köréhez tartoznak: szülők, gyámok, háziorvos, látogatók, mentorok, külső segítők, civil segítők stb. Ők vajon a közösség részét képezik? A közösséget minek vehetjük? Állandó vagy változó közegnek? Ha egy csoporton belül, ha nehezen is, de eltekintünk attól, hogy a munka nehézsége okán magas a fluktuáció a szakemberek körében, akkor a növendékek folyamatos változása is jelentősen megterhelheti a szakemberek és a csoport működését. Ennek van egy komoly lelki tényezője. A gyermekvédelmi munka egyik nehézsége az, hogy amikor elérted, hogy átadd a tudást és visszajelzésekre is képes a fiatal, aki évek óta a közösségben él, képes a tapasztalatát átadni a többieknek, akkor nagykorúsága miatt kiszáll ebből a közösségből. Jön egy új gyerek, akivel kezdheted újra előről a nevelési folyamat. Ebben a munkafolyamatban az elengedés és befogadás kettőssége jelenik. Hogyan tudunk nyitottak lenni, ebben a munkafolyamatban, mikor még nem zártuk le azt? Maga ez a folyamat, nem teljes folyamat. Szinte egy adott időben engedünk el és fogadunk be új növendéket. De ha mégsem tekintünk el a szakemberek körében a magas fluktuációtól, akkor itt is szembesülünk azzal a kérdéssel, hogy ki kinek adja át a meglévő tapasztalatot, a megszerzett tudást?

Maga a csoport, a közösség ebben a folyamatban, így nehezen tud kiteljesedni és nehezen tudja a „maximumot” hozni. Hiszen aki visszaadhatná a közösségnek, amit kapott, elhagyja azt. **Ezért ebben a folyamatban a gyermekotthoni közösséget egy állandóan változó állapotnak tekinthetjük, nem pedig konstans dolognak.** Ha azt feltételezzük, hogy nem csak egy-két hétig, egy-két hónapig, vagy egy-két évig dolgozik valaki egy gyermekotthonban, akkor ezekkel az állandóan változó folyamatokkal a közösség formálásával, alakulásával kapcsolatban is dolgunk van. Ezzel persze csak akkor foglalkozhatunk, ha kialakul az a közösség, amelynek a megtartó ereje azon a szakmai szinten mozog, amelyben képesek vagyunk hatékonyan, közösségként működni az abban résztvevőkkel. **A cél az, hogy olyan közösségek alakuljanak ki gyermekotthoni csoportokként, amelyek képesek a minőségi, teljeskörű ellátás biztosítására, a csoporton belüli közös gondolkodásra, innovatív módszerek adoptálására és ezen felül képesek közösségként, közösségi térként tekinteni a kialakult intézményi struktúrára.**

Jó gyakorlatok arról, hogy hogyan fejleszthető az érzelmi intelligencia, közösségépítő, terápiás lehetőségek

A gyermekvédelmi szempontból kiinduló pont, hogy az érzelmi intelligencia különböző életkori szakaszokban hogyan fejlődik. Ha feltesszük a kérdést, hogy hogyan fejleszthető ez a képesség, akkor fontos megvizsgálni a fejlesztés kritériumait. Miknek kell megfelelni ahhoz, hogy fejleszthető legyen az érzelmi intelligencia. Ha az adott fiatal teljes ellenállásban van, akkor mit erősítsünk? Talán a felnőttet? Vagy a csoport többi tagját? Vajon nem történik e meg a kirekesztés? Ilyenkor szükséges további szakemberek bevonása. Az saját és mások érzelmeinek felismerése, az érzelmek kezelése, feltételezi az empátia meglétét. Ha ezek a kritériumok teljesülnek, akkor fejleszthető az érzelmi intelligencia. Kritérium például a fluktuáció szektoron belüli csökkentése, egy összeszokott, állandósult munkaközösség kialakítása.

A gyermekvédelmi szakellátásban dolgozók gyakran panaszkodnak arra, hogy a gyermekek viselkedése egyre problematikusabb, nehéz őket rávenni a szabályok betartására, az iskolába járásra, feladataik elvégzésére. Követelményekre, frusztrációra azonnal agresszív kitörésekkel válaszolnak. A felnőttek

eszköztelennek, tehetetlennek érzik magukat, és gyakran lemondanak arról, hogy változást érjenek el a gyermekek viselkedésében.

Jó gyakorlat

Hagyományos iskolai környezetben a felnőttek különböző szabályokat, büntetési és jutalmazási módokat dolgoznak ki. Ha egy diák megsért valamilyen szabályt, akkor a pedagógus megkérdezi: Ki követte el és miért? A felelős megtalálását követően többnyire a büntetés következik. Bár a büntetés abban a pillanatban elégtételt hozhat, hosszú távú alkalmazása leggyakrabban eredménytelen. A **retributív, megtorló technikák helyett** a resztoratív konfliktuskezelés a továbblépés lehetőségét kínálja és a konfliktusok megoldásorientált feldolgozásához vezet.

Resztoratív konfliktuskezelő technikák alkalmazásának lehetőségei a gyermekotthoni munkában: a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő fiatalok közösségi szabályok megsértésére fizikai, verbális erőszak vagy kialakult jelentős konfliktusok megoldására, vagy megoldásaira alkalmazhatjuk a resztoratív, kör alakú kommunikációs technikákat. A resztoratív technikák együttműködésen alapuló kommunikációs technikák, amelyek lehetőséget adnak régi, berögzült, adott esetben elnéző kommunikációs válaszok kiváltására.

A gyermekotthoni csoportokon belül a házirend súlyos megsértését, illetve a szabályszegéseket követően általánosságban vett „kérj bocsánatot” az esetek nagy részében súlytalanná válik és nem kerül egyensúlyba az adott tettet követően. A resztoratív technikák ezt a helyzetet feloldva a jóvátétel lehetőségét kínálva, kör alakú kommunikáció keretében, intézményi közösség részvételével lehetőséget biztosít problémák hatékonyabb megoldására. A közösségépítés ezen fokán lehetőség nyílik arra, hogy meglássuk azokat az erőforrásokat, amelyek eddig kihasználatlanok voltak. Ezek az intézmény életét, ha csak kis mértékben is, olyan befolyásoló tényezők, amelyek átszőhetik a mindennapi munkánk folyamatát. A közösség értékalapú megközelítése támogató jelleggel segíti ezt a folyamatot. Ez a kör alakú technika alkalmazható az intézmény egészére, illetve az intézményi csoportok keretei között is.

A resztoratív technikák bevezetésének elsődleges feltétele a gyermekotthonokban dolgozó szakemberek megismertetése a resztoratív szemléletmóddal, az asszertív kommunikáció fogalmával és gyakorlatával.

A resztoratív technikák következő lépése a fiatalok tájékoztatása, felkészítése az intézményben történő jövőbeni változásokról, annak következményeiről. Az intézmény házirendjébe iktatva lehetőségként megjelennek a resztoratív technikák, amely adott esetben választási lehetőséget ad a hagyományos autokratikus gyakorlattal párhuzamosan. Alternatívaként jelenik meg mondjuk a fegyelmi eljárást megelőzően. A jóvátételi technikák lehetőséget adnak a közösség számára, hogy az adott problémának valós feldolgozása és valós megoldása születhessen meg. A fiatal döntése alapján bevonódik abba a közösségi folyamatba, amely a vele együtt meghozott döntés és annak következménye eredményesen beépüljön a gyermekotthoni közösségi életbe. Kiválthatja a stigmatizálást.

Milyen lehetőségei vannak a gyermekotthoni munkában a kör alapú resztoratív technikák bevezetésének?

Hol használhatóak a resztoratív technikák? A gyermekotthonok mindennapjaiban a csoporttevékenységek közé ékelve jelennének meg. Például átadó kör: nappalos-éjszakás vagy éjszakás-nappalos műszak átadása csoportszinten a gyermekek bevonásával. Heti rendszerességgel megtartott csoportkör. A gyerekekkel és a csoportba beosztott kolléga vezetésével konfliktuskezelő-kör (az aktuális problémák kezelésére, megoldására). Befogadó kör új gyermek érkezése alkalmával. Visszafogadó kör a közösségen kívül, vagy a közösség peremén tartózkodó fiatalok külső vagy belső konfliktusainak fel vagy megoldására. Jóvátételi kör a súlyos szabálysértések, házirend megsértésén alapuló cselekvények fel és megoldása. Elengedő kör a gyermekotthoni közösséget elhagyó fiatallal, ezen súly feloldása a maradók és a távozók

részére. A kör alakú technikák alkalmazásával olyan szabályozott és kiszámítható tér jön létre a fiatalok számára, mely a mindennapi élethelyzetekben történő konfliktusok kezelésére is kiterjeszthető.

Az érzelmi intelligencia egyéb módon is fejleszthető. Például játékkal, közös kenyérsütéssel a gyerekekkel, rendszeres ping-pong háziversennyel, közös zenéléssel, színházzal, drámajátékkal, bábozással, a másik ember szerepébe való beleéléssel. Irodalmi művek, életből vett helyzetek megbeszélésével, olvasással, mesével, verssel, képzőművészeti és egyéb művészeti alkotások elemzésével, olvasókörrel stb.

A gyermekotthoni csoporton belüli problémamegoldó és kommunikáció-fejlesztés lehetőségei

Jóvátétel, kapcsolat-helyreállítás, feszültségkezelés, sérelmek orvoslása, kapcsolatvezetési készségek fejlesztése, önérvényesítési képesség fejlesztése. Ezen technikák alkalmazása jelentősen segíti a magatartásbeli változást a berögzült, közösséget negatív irányba befolyásoló, adott esetben negatív magatartásokkal szemben. Ezek a változások hozzájárulhatnak a fiatal külső csoportokkal való kapcsolatrendszerének erősítéséhez. Pl.: család, iskolaközösség, sportközösség stb.

Jó gyakorlatok közösségfejlesztésre: otthongyűlés, otthongazda program, filmklub, sportfoglalkozások, csapatsportok, kézműves foglalkozások, indián kör, kirándulás-túraprogram, playback színház. Tematikus táborok (evezőstábor, horgásztábor, egészségfejlesztő tábor stb.), táncház, énekkar, közös sütés, főzés, múzeum- és színházlátogatás, tárgyalkotás, beszélgetés, érdekes témák megbeszélése, megvitatása, beszélgetőkör, mesélés, zenekreálás, közös kertészkedés, önkéntesség szerepe a személyiség fejlesztésében, ezeken keresztül az önismeret – a saját értékeik, képességeik felismerése és mások megismerése.

Néhány jó gyakorlat részletes bemutatása

Otthongyűlés: Az otthonban szervezett programokról közös döntés születhet a gyerekekkel. A minden hónapban meghatározott napon megtartandó otthongyűlés adhat lehetőséget a gyerekeknek, hogy elmondhassák a múlt hónap tapasztalatait és megbeszélhessék a következő hónap programjait, eseményeit, feltehetik a kérdéseiket, melyeket meg tudnak vitatni a vezetőséggel, nevelőikkel és társaikkal együtt. A gyűlés arra is szolgál, hogy a hétköznapok gördülékenyebben folyhassanak, megkönnyítve a nevelők munkáját a partneri együttműködést kialakítva. A gyerekek részéről pedig a tájékoztatás miatt kap nagy jelentőséget, hisz ennek keretein belül adják át egymásnak a csoportok az otthongazdai teendőket.

Otthongazda program: Januártól decemberig egy-egy hónapban más-más csoport szervezze az otthonban, az abban a hónapban aktuális ünnepségeket, vagy/és az általuk ajánlott délutáni szabadidős programokat. A csoportok közül kikerült nyertes jutalmazható egy szabadon választott programmal.

Filmklub: Javasolt kéthetente megszervezni a 12 év feletti korosztály számára. A filmet irányított beszélgetés követi, melynek során a gyermekek élményeiket feldolgozhatják, tapasztalatokat cserélhetnek, így a közösség formálódik egy egységes kohézió alapján.

Sportfoglalkozások, csapatsportok: Heti rendszerességgel, időjárástól függően bent vagy kint, vagy külsős helyszínen tartható. A sportfoglalkozások megtartásánál a megfogalmazott cél a gyermekek mozgásigényének való megfelelés, a mozgás során történő fizikális és mentális fejlődés és a csoportkohézió erősítése. Fenti tevékenységeknek köszönhetően fejlődik a gyermekek motorikus mozgása, kézügyessége és a csapatjátékok során egyéb képességekre is szert tesznek, amelyek a későbbi életükbe panelként beépülve a hasznukra válnak. Pl. ökölvívás, labdarúgás, tánc stb.

Kézműves foglalkozások: A gyerekek többféle technikával és eszközzel megismerkedhetnek, kipróbálhatnak újabb tevékenységeket, valamint elmélyíthetik már meglévő ismereteiket. A kézügyességük fejlesztése szintén fontos az életükben, a finommotorika és a művészi készségek fejlesztése az iskolai foglalkozásokra is hatással lesznek a jövőben. Figyelembe véve az aktuális hónap nemzeti ünnepeit, az évszakoknak megfelelően alakítva a programokat. A fiatalok lehetőséget kaphatnak a saját elképzeléseik megvalósítására is.

„Indián kör": Havi egy-két alkalommal. Célcsoport a 14 év feletti korosztály. A körben aktualitásokkal és a gyermekek által hozott témákkal dolgozva facilitált beszélgetés keretein belül. A program célja, az otthonban felmerülő konfliktusok kezelésén túl, hogy bővítsük a gyermekek kommunikációs palettáját és ezáltal erősítsük önérvényesítési képességüket.

Kirándulás-túraprogram: A természet közelségének szépségét, az átlényegült szellemi állapotot, mint fontos eszközt arra, hogy mindennapi feszültségeiket, problémáikat feloldják a fiatalok. Elsődleges célja a tapasztalat nyújtása, hogy „meg tudod csinálni".

Playback színház: A történetmesélésen alapuló improvizációs technika közel száz évvel ezelőtti születésekor elképesztő távlatokat nyitott meg az addig csak jellemzően az analízist, és a verbalitás eszközét használó pszichológia tudománya előtt. Történt ugyanis, hogy jött egy Moreno nevű pszichiáter, aki azt mondta: cselekedni, játszani és rögtönözni kell. Az ő példáját világszerte több száz, Magyarországon pedig bő egy tucatnyi playback társulat követi.

A szavak csak akkor kötnek össze, ha már a hullámhosszok összehangolódtak" (Max Frisch)

Ha valamit megértettünk az agyunkkal, még nem jelenti azt, hogy a szívünk is felfogta. Az értés, megértés a nyelvi nehézségeken túl (ennek dacára) is lehetséges. Szinte közhelyszerű tény, hogy a kommunikáció döntő része nem verbális csatornákon, hanem a testbeszéd, az arckifejezés, a hangszín, a hangerő összjátékán keresztül zajlik. Valószínűleg ezek segítenek közelebb kerülnünk ahhoz, ami a kultúrákon, személyiségeken túl általánosan emberi. Az érzések közvetítéséhez, megéléséhez. A bánatot, az éhséget, a vágyat, a félelmet, az örömöt, a kíváncsiságot, a szívesen vagy nem szívesen látottságot valószínűleg a planéta minden lakója ki tudja olvasni a másik kommunikációjából, függetlenül attól, hogy a Földgolyó melyik részéről érkezett. A félelem, a boldogság nem kimondódik, hanem érződik a kifejezés módján keresztül, s ettől művészibbé, általánosabban emberivé válik.

Carl Rogers megfogalmazása szerint: „Ami a legintimebb, az a legáltalánosabb."

A playback színház számos helyzetben használható a szervezetfejlesztéstől kezdve a művészetterápiás alkalmazáson át egészen a mindennapi önismeret, spontaneitás és kreativitás fejlesztéséig.

Ezt a műfaj következő jellemzői teszik lehetővé:

- Képes láthatóvá tenni, megjeleníteni érzéseket, mögöttes tartalmakat, attitűdöket. Az általa kínált vizuális megjelenítési forma célja a kiemelés, rálátás, tudatosítás és integrálás biztosítása.
- Visszatükröz, és ezen keresztül fejleszti az egymásra való rezonálást, az együttműködést.
- Szerepet játszik az érzelmi és kognitív egyensúly megteremtésében.
- Szublimációs csatornaként biztosítja a külső-belső történések integrációját. – Ritualizál, s ezáltal elősegíti az integrációt és a holisztikus megértést.
- A megosztáson keresztül arra inspirál, hogy a minden emberben benne rejlő alkotóenergia megnyilvánuljon, megteremtve a belső szabadság általi önkifejezés terét.
- Segít az attitűdváltásban és a magatartás megváltozásában: reaktívból proaktívba, hiányszemléletűből bőségszemléletűbe, valamint az örömorientáltság, a felelősségvállalás és tiszta kommunikáció létrejöttében.
- Szinergikus kapcsolódást hoz létre, ezáltal szerepet játszik a közösségépítésben.

Playback színház összefoglalva

A playback, improvizációs színházi forma, amelyben ősi közösségi játékformákhoz hasonlóan újra megjelenik a történetmesélés: a nézők történeteket, álmokat, életeseményeket osztanak meg, amit színészek, élő zene kíséretében rögtönözve eljátszanak. Fontos szerepe van a játékmesternek, aki meghallgatva a történetmondót, közvetít a nézők, a mesélő és a színészek között.
Egy playback előadás másfél-két órát vesz igénybe. Központi részében a játékmester történeteket, álmokat, fantáziákat kér a közönség tagjaitól, melyeket a társulat tagjai rögtönözve megjelenítenek a színpadon. Közben a játékosok átélik a beszélő hangulatát, érzelmi állapotait. Lényege, hogy nem a történet eseményeit, hanem magukat az érzéseket kell megjeleníteniük.
Célja a bizalom megteremtése, koncentrációfejlesztése, összetartozás és siker megélése, az agresszió és a személyes konfliktusok érzelmi feldolgozása.

2. Ön-és társismeret

Összefoglalás: Hogyan segítheti a gyermekvédelem a szakellátott önismereti fejlődését? Ki vagyok én? Kötődés, kötődési stílusok, fiatalkorú bűnözés, áldozatiság, kognitív képességek, küzdelmek, motivációk, jövőkép. Egészségtudatos szemléletmód kialakítása, a testi-lelki egészség egyensúlya. Ezekre a kérdésekre keressük a válasz ebben a fejezetben.

Cél: Az ismeretek elmélyítése, rálátás az én és társas kapcsolatainkban zajló folyamatainkra, amelyek ismeretében a közös gondolkodást erősítsük.

Kulcsszavak: önismereti döntések, kötődés, bűnbak-áldozat, testi-lelki egészség, civil szervezetek

Tanulást segítő kérdések: Miért fontosak a keretek a gyermekvédelemben? Milyen kötődési típusokat különböztethetünk meg?

Ajánlott magyar nyelvű irodalom:

- Comer R. J.(2005): A lélek betegségei. Pszichopaotlógia. Osiris, Budapest;
- Hantos Ágnes – Jármi Éva (2007): Társas készségek csoportos fejlesztésének lehetôségei gyermek- és lakásotthonokban élô gyermekeknél/fiataloknál. Képzési segédlet a gyermekotthonban dolgozó szakemberek számára. Budapest, (Gyermekvédelmi füzetek); Sallai Éva (1996): Tanulható e a pedagógus mesterség? Veszprémi Egyetem, Veszprém

Hogyan segítheti a gyermekvédelem a szakellátott önismereti fejlődését? Ki vagyok én?

„Én vagyok és így vagyok jó." (Virginia Satir)

Az önismereti fejlődést vizsgálva egy gyermekotthoni csoportban a **döntések fontosságát** szükséges kiemelni. Először tisztázzuk, hogy mi az az önismereti fejlődés. Tisztában kell lenni azzal, hogy honnan jön a fiatal, a rendszer képes e ehhez hozzá tenni. A jó közösségnek mindig komoly szerepe van a szakellátott önismereti fejlődésében, mindig segíti, támogatja, hiszen visszajelez, korrigál. Befogad vagy kizár. Peremre helyez vagy felemel. Jutalmaz vagy büntet. Ebben a folyamatban fontos, hogy ez hitelesen, arányosan történjen meg, a realitásokat szem előtt tartva. Egy csoporton belül az életkori különbségekből adódóan a személyiségfejlődésük különböző szakaszaiban vannak jelen a csoport életében. Ha pozitívak a minták, akkor pozitív mintával szolgálhatnak a fiatalok irányába. A közös ügyekért, a közös célokért való együttes gondolkodás pozitív például szolgál. Ilyen együttes élmény például az együtt főzés közös öröme és az étel közös elfogyasztása, vagy egy olyan hétköznapi tevékenység, amely a mindennapi munkánk részét képezi. Ez a hétköznapi tevékenység általánosítható a családi életre, a munkára és egy nevelői csoportban elvégzendő tevékenységre is. A kenyérsütés azért kiemelendő, mert egy nagyon egyszerűen, mindenki számára könnyen elkészíthető és hozzáférhető alapanyagokból létrehozható csodaként is tekinthetünk rá. Nyilván egyszerűbb lenne elmenni egy közértig és leemelni a polcról a számunkra kedves, vagy anyagilag elérhető kenyérfajtát. Itt jön be a képbe az, hogy választanunk kell, hiszen nem csak egy kenyér van a polcon, hanem számtalan. A rendszeres foglalkozások alkalmával a kenyérsütés folyamatában nem csupán elsajátítjuk ezt az ősi és egyszerű ételt, hanem megismerjük az alapanyagokat, választási lehetőségeinket, és képet kapunk arról, hogy az évezredek alatt a kenyérsütés menete, fázisai nem sokat változtak. Ebben a folyamatban nem csak nyomkodjuk a telefon gombjait, hanem van egy személyes találkozásunk az anyaggal. Nem csak megesszük, hanem el is készítjük a közösségünk megelégedésére.

Ha negatívak a minták, akkor torzíthatja, megakaszthatja a fejlődési szakaszok alakulását. Ilyen például a kábítószerhasználat, a bűnelkövetés, amely könnyű pénzhez juttathatja a fiatalokat, vagy csak egyszerűen a „csicskáztatás", az erővel és hatalmi viszonnyal való visszaélés jelenik meg a mindennapi mintaként. Ezekben a nehézségi szakaszokban a közösségi értékek és készségek nehezebben szolgálnak mintává és nehezebben épülnek be a csoport mindennapi életébe.

A közösséggé válás magasabb fokát jelzi az egymás iránti kölcsönös bizalom és annak elfogadása. Képesek vagyunk örülni egymás sikerének és át tudjuk érezni egymás kudarcait, ahol segítik és tolerálják, tiszteletben tartják mások értékeit, érdekeit, ezáltal kialakulnak a csoporton belüli egészséges mintaadó szerepek. Az egészséges versengés keretében kialakuló konfliktusok megoldásra találhatnak a kölcsönös együttérzés és elfogadás keretében, megbeszélés és feloldás útján. Ezek olyan készségeket fejlesztenek, amelyek erősítik a jelenlegi közösséget, valamint az egyén fejlődését is, hiszen kikerülve a gyermekotthoni védelem alól, adott esetben egy munkahelyen is közösségben kell dolgoznia.

„*Az ember fejlődése kapcsolati hálóban történik, és a szocializáció során az egyén megtanulja megismerni önmagát és környezetét, az együttélés szabályait, a lehetséges és elvárt viselkedési módokat.*" (Sallai Éva, 1996)

„*Ha sérült, nehezen kezelhető gyermekekkel van dolgunk, akkor legjobb elfelejteni, hogy a játéknak nevelő, fejlesztő hatása van! Ha a gyermekek megérzik, hogy valamilyen fejlesztő programon akarjuk őket 'átpasszírozni', minden erejüket bevetik a meghiúsítására. Annak érdekében hárítanak el maguktól minden terápiás vagy építő szándékú akciót, hogy belső bizonytalanságukat elrejtsék (ahogy az alkoholista tagadja a problémáját). Csak az tudja nyíltan elfogadni a segítséget, akinek önértékelése elbírja annak a tudatát, hogy rászorul."* (Hantos Ágnes – Jármi Éva, 2007.)

A gyermekotthoni munka folyamatába annak tudunk igazán segíteni, aki képes kommunikálni, mind az érzéseit, mind pedig a problémáit, illetve hatékonyan vesz részt a képessé válás folyamatában. A nem megfelelő kommunikációból adódó konfliktusok is abban az esetben rendeződhetnek megfelelően, hogyha a résztvevők képesek felnőni a gyermekvédelmi munkában jelentkező töménytelen feladathoz és képesek döntést hozni.

A mindennapi munkafolyamatban megláthatjuk, milyen fontosak a keretek.
Példa: a járványügyi helyzet miatt kialakult extrém időszak után, ennek kapcsán még az a kolléga is visszajelzett ezzel a felismeréssel kapcsolatban, aki nem ezt tartotta elsődleges szempontnak. Az élet számára is igazolta, hogy mind a növendékek, mind pedig a kollégáink összességében 80%-ban képesek voltak igazodni ehhez a helyzethez. Sőt azt gondolom, nagyon is fontos volt számukra. És ha ebből indulok ki és egy intézmény ezen szintjére gondolok, akkor sajnos elszomorít, hogy milyen komoly hatással van az intézmény működésére a fennmaradt 20%. Gondolok itt arra, hogy egy speciális, magatartászavaros, bűnelkövetésre hajlamos fiatal egyszerűen nem a megfelelő ellátási formát kapja és ebben a sajnos elfogadhatatlan helyzetben jelentősen befolyásolja azon növendékek és kollégák munkáját, eredményességét, akik tovább szeretnének lépni ebben az igen nehéz folyamatban. De ugyan így említhetnék olyan kollégákat is, akik ebben a szakmában biztosan nem fog sikereket elérni.
Óriási munka a gyermekvédelmi területen dolgozni, a „viselkedészavaros", nem együttműködő növendékek és kollégák segítésében, integrálásában, de néhány fontos szabály betartása, az emberség és az őszinteség segíthetik a mindennapi nehézségekben az eligazodást mind a szakellátottak mind a kollégák tekintetében.

Összességében, az extrém helyzetekben, minden olyan helyzet, viselkedés, megoldatlan konfliktus, amit éreztünk, tapasztaltunk az extrém helyzet előtt, sokkal élesebben jelenik meg az extrém helyzetek alatt. Aki, akik akarták, akarják azok képesek ennek a folyamatnak a tapasztalati részét is magukévá tenni és hasznosítani a munkájuk folyamatában.

„Rossz voltam, s te azt mondtad, jó vagyok.
Csúf, de te gyönyörűnek találtál.
Végig hallgattad mindig, amit mondtam.
Halandóból így lettem halhatatlan."
(Pilinszky János: Átváltozás)

Kötődés, kötődési stílusok

Szorosabb jelentésében a kötődés a gyermek és szülő közti kötelék, melyben a gyermeki és gondozói viselkedés egymás komplementerét képezi. A gyermeket és kötődési személyt egy egészbe foglaló rendszert Bowlby ún. „belső munkamodellnek" nevezte. A modell magában foglalja a gyermek saját magáról és a világról kialakított sémáját.

Gyermekkori kötődés: Bowlby szerint a gyermekkori kötődés evolúciós jelentőségű, ösztönalapú, veleszületett motivációs és viselkedéses rendszer. Célja a fizikai túlélés és a biztonság élményének megteremtése, ennek érdekében pedig legfontosabb a gyermek és a mások közti közelség szabályozása (Ainswoth,1985). Mikor veszély fenyeget, a rendszer aktiválódik. A biztonságos érzés érdekében a gyermekek általánosan a szüleiknél keresik a megnyugvást. A kötődés kialakulása már az első másodpercektől megindul, és egy éves korra szinte teljesen megszilárdul.

Serdülő- és fiatal felnőttkor: itt a megnyugtatás bizonyos funkcióit fokozatosan átveszik a baráti és párkapcsolatok. Mivel a szülő alapállásban a védelem forrása, az ő elérhetősége, megbízhatósága erőteljesen befolyásolja a gyermek érzéseit, elvárásait, védekezéseit, biztonságkereső viselkedését.

A kötődési viselkedés **négy alapvető** összetevője (Vankó, 2012):

- a gyermek igénye a szülő közelében lenni;
- a szülő, mint biztonságos bázis a felfedezéshez;
- biztonságos menedék, ahova mindig vissza
- lehet térni;
- a gyermek tiltakozása a szeparáció ellen, belekapaszkodik
- szülőjébe.

Kötődési típusok:

A kötődés minőségének függvényében intenzíven alakuló viselkedési és társas történések, érzelmi és kognitív lenyomatok erőteljesen meghatározzák a kapcsolati valóságot és belső élményvilágot. A gyermekkori kötődés jelentősen befolyásolja a későbbi lelki egészséget. Ennek tükrében kiemelten fontos a korai szülőgyermek kölcsönhatások, kötődési minták és a későbbi gyermek-, illetve felnőttkori lelki problémák kapcsolatának feltárása. Ez világosan utal a korai kötődés jellemzőinek védő- vagy rizikó értékére.

Ainswoth idegenhelyzet-vizsgálata négy alapvető kötődési típust különböztetett meg:

1. **Biztonságos kötődés:**

   Anya: az anya képes optimális fizikai és pszichológiai biztonságot nyújtani, jelenléte és viselkedése egységes, megbízható, gyermeke érzéseire fogékony.

   Gyermek: a saját magába és környezetébe vetett bizalom, édesanyával biztos kötődés, stabilitás jellemzi. Ez jó eséllyel generalizálódik a későbbi kapcsolatokra.

2. **Szorongó-elkerülő kötődés:**

   Anya: passzív, elérhetetlen vagy kifejezetten elutasító, nem nyújt biztonságot, gyermeke élményvilágára kevésbé fogékony.

   Gyermek: a visszautasításra „saját megtartása érdekében" anyakerülő stratégiával válaszol. Megpróbál függetlenedni, s bár frusztrálódik, érzelmeit inkább nem fejezi ki. Idő előtt izolálódik és eltávolodik az anyától.

3. **Szorongó-ambivalens kötődés:**
   Anya: következetlen, egyszer büntető, máskor esdeklő, majd túlóvó.
   Gyermek: szorongóvá válik a korai szeparációs élmények talaján a gyermekben a szülői viselkedés bejósolhatatlansága miatt. Nem tud sem lemondani, sem megbízni a szülőben. Bizonytalan, túlaggódó lesz, és már kisebb stressz esetén is eltúlozza az érzelemkifejezést. Extrém módon követi anyját és tapadósan kötődni próbál, bár miközben keresi a kapcsolatot, ellen is áll neki.

4. **Dezorganizált kötődés:**
   Anya: teljesen kaotikus, gyakran bántalmazó.
   Gyermek: érzelemvilága, viselkedése széttöredezhet.

Fiatalkorú bűnelkövetés

A fiatalkori bűnelkövetést gyermekotthoni viszonylatban azért is érdemes és kell a közösségfejlesztés tekintetében megemlíteni, mert ez a jelenség jelentős mértékben befolyásolja egy normál gyermekotthoni közösségfejlesztés menetét, céljait, annak megvalósíthatóságát. A fiatalkorú bűnelkövetéssel kapcsolatban a gyermekotthoni szakkellátás keretei között a következő helyzetekkel, feladatokkal találkozhatunk a munkánk keretei között.

Először is: a BTK 2012 évi. C. törvény **105. §** (1) szerint: „*Fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem*."

Tehát 12 és 18 év között a bűncselekmények elkövetésének következményeként fiatalkorú bűnelkövetőről beszélünk. 12 év alatti növendékeink esetében a törvény nem rendelkezik bűnelkövetői kategóriaként. Ez persze nem jelenti azt, hogy ez nem létezik és ezzel nekünk ne lenne dolgunk. A problémára adott válaszaink között a megelőzés a prevenció, illetve az egyénenként változó súlyú bűnelkövetésekre kell lehetőség szerint személyre szabott válaszokat keresni, találni. Ezek a problémák lehetnek a kiindulópontjaink a normál gyermekotthoni csoportban elhelyezett problémás növendék esetében.

***„106. §** (1) A fiatalkorúval szemben kiszabott büntetés vagy alkalmazott intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjön, és a társadalom hasznos tagjává váljon, erre tekintettel az intézkedés vagy büntetés megválasztásakor a fiatalkorú nevelését és védelmét kell szem előtt tartani.*
(2) Fiatalkorúval szemben büntetést akkor kell kiszabni, ha intézkedés alkalmazása nem célravezető. Azzal szemben, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét nem töltötte be, csak intézkedés alkalmazható."

Gyermekotthoni munkánkban gyakran találkozunk azzal a problémával, hogy a bűnelkövető növendék, a bűnelkövetés súlyát tekintve az ügy lezárásáig szabadlábon védekezhet. Gyakorlatilag ez egy lehetőség arra, hogy ez idő alatt a növendék változtasson a magatartásán, igazodjon az elvárt normákhoz, teljesítse kötelezettségeit. A valóságban növendékeink ezzel a lehetőséggel nehezen tudnak mit kezdeni, hiszen nem egy azonnali választ kap, hanem egy lehetőséget. Kapja ezt az a növendék, aki az engedély nélküli eltávozások alkalmával, akár számtalanszor is tapasztalhatta a rendőri intézkedés milyenségét, rutint szerezve ezen helyzetek átvészelésében. Továbbá ezen fiatalok viselkedési formája egy adott gyermekotthoni csoportban rendkívül megterhelő. Olyan viselkedési mintákat közvetít, amelyek egy jól működő gyermekotthoni csoportot is jelentősen befolyásol, megakaszt és majdhogynem lehetetlen helyzetek elé állítja. Képzeljük csak el a különböző problémák okán bekerült növendékeink együtt gondolkodását abban a csoportban, amelyben egy aktív bűnelkövetői magatartást, a szabályok elkerülését, azok megkérdőjelezését, a felnőttek tekintélyének semmibevételét, a kollégák lenézését típusú viselkedés az uralkodó. De ez a fiatal úgy lehet jelen a csoportban, hogy még nem lépte át azt a határt, ami az elzáráshoz vezethet. Ezen akár több hónapig, évekig tartó időszakban a gyermekotthoni csoport tagjai,

szakemberek, növendékek stb. jelentős mértékű konfliktusok, sérülések árán tudják „kezelni”, átvészelni ezt az ilyen keretek között kezelhetetlen állapotot. Ha nem elég erős a csoport működése, akkor a szakemberek viszonylag gyorsan kilépnek a helyzetből, elhagyják a szakmát, vagy átmennek egy másik gyermekotthonban dolgozni. Sajnos ilyen irányú statisztikák nem állnak rendelkezésre a problémák pontosítására és azonnali hatékony kezelésére, de tapasztalatként elmondható, hogy nagy mértékben van jelen a gyermekotthoni munkánkban.

A közérdekű munka

112. § Fiatalkorúval szemben közérdekű munkát akkor lehet kiszabni, ha az ügydöntő határozat meghozatalakor tizenhatodik életévét betöltötte.

A pénzbüntetés

113. § (1) Fiatalkorúval szemben pénzbüntetést akkor lehet kiszabni, ha önálló keresete, jövedelme vagy megfelelő vagyona van.

(2) Fiatalkorú esetén a pénzbüntetés legkisebb mértéke tizenöt, legnagyobb mértéke kétszázötven napi tétel, az egynapi tétel összegét legalább ötszáz, legfeljebb ötvenezer forintban kell meghatározni.
(3) Fiatalkorú esetén a pénzbüntetést behajthatatlansága esetén
a) ha a 112. § lehetővé teszi, közérdekű munkára vagy
b) szabadságvesztésre
kell átváltoztatni.

A jóvátételi munka

117. § Fiatalkorúval szemben jóvátételi munkavégzés akkor írható elő, ha az ügydöntő határozat meghozatalakor tizenhatodik életévét betöltötte.

A pártfogó felügyelet

119. § (1) A fiatalkorú

a) a feltételes szabadság tartama,
b) a próbára bocsátás próbaideje,
c) a szabadságvesztés felfüggesztésének próbaideje,
d) a javítóintézetből történő ideiglenes elbocsátás tartama,
e) a feltételes ügyészi felfüggesztés tartama
alatt pártfogó felügyelet alatt áll.
(2) Fiatalkorúval szemben a jóvátételi munkavégzés előírása mellett pártfogó felügyeletet is el kell rendelni.

A javítóintézeti nevelés

120. § (1) Javítóintézeti nevelést a bíróság akkor rendel el, ha a fiatalkorú eredményes nevelése érdekében intézeti elhelyezése szükséges. Javítóintézeti nevelés nem rendelhető el azzal szemben, aki az ügydöntő határozat meghozatalakor huszadik életévét betöltötte.

(2) A javítóintézeti nevelés tartama egy évtől négy évig terjedhet.

A fenti törvényi lehetőségek említését fontos megemlíteni, mert a pénzbüntetés, a jóvátételi munka, a közérdekű munka szinte egyáltalán nincs jelen a gyermekvédelmi munka folyamataiban. Ezek vajon miben segíthetnek, amikor egy jelentős problémákkal küzdő fiatal közel sincs az együttműködés azon fokán, amely közösségi együtt gondolkodásként jelenhetne meg? Erről azért fontos ily mértékben beszélni és megoldást találni, mert az elmúlt 5-6 évben jelentősen megnőtt a normál gyermekotthoni csoportok keretei között

gondozásban lévő súlyos problémákkal küzdő, adott esetben több bűncselekményt elkövető fiatalok száma. Hogyan befolyásolja a közösség fejlődését az a helyzet, hogy egy normál gyermekotthoni csoportban integrált elhelyezésű speciális hellyel több növendék egyike sem speciális státuszúként, súlyos bűncselekmények elkövetése okán nyomkövetővel, lábpereccel hosszú hónapok óta tartózkodik a csoportban? Az ilyen esetek okán nagyon nehezen beszélhetünk közösségfejlesztésről, mert az energiák felőrlődnek a napi konfliktusok kezelésében. Ennek a megoldása elengedhetetlen a közösségfejlesztés szempontjából, mert azokra a növendékekre is hatással van a súlyos normaszegő magatartás, akik viszont képesek a közösségi együtt gondolkodás folyamatában részt venni, a normál gyermekotthoni keretek között.

Áldozatiság

„Az Ádám a legelső ember, teremtett a teremtésnek a hatodik napján az Istenül, az Istennek képére egy darab földbül (göröngybül), és Éva az első asszonyi állat ábrázoltatott (formáltatott) az férfiúnak oldala csontjábul (tetemébül). Ezek az ördögtül kígyó képében megcsalattatván, midőn ennének a megtiltott fának gyümölcsébül, elkárhoztatának a nyomorúságra és halálra minden maradékjokkal egyetemben és kivettetének a Paradicsomból.”

1. sz. ábra: Az ember

Johannes Amos Comenius „A látható világ” című könyvében, amely 1669-ben jelent meg, és kifejezetten fiatalok számára jelentett egyfajta útmutatást az életben való eligazodáshoz különböző képeken keresztül, az embert a bűnnel együtt ábrázolja. Ez a bűnbeesés pillanata. Ugyanakkor ennek a XXXV. képnek a címe egyszerűen: Az ember.

Elgondolkodtató, hiszen ma már ez a fajta gondolkodás kicsit távol áll az emberektől. Pedig valóban igazán emberi, hiszen épp úgy, ahogy a jóság, úgy a gyarlóság is részünk, csak ez utóbbival nehezen szembesülünk, nehezen tudunk mit kezdeni.

Talán éppen ezért is alakult ki a bűnbakképzés gondolata. Ez ugyan szintén nem új keletű, de örök érvényű a mai ember számára is, mégpedig az, hogy hogyan hárítjuk el magunktól a felelősséget, s hogyan próbáljuk másra „varrni" saját rossz cselekedeteinket.

A bűnbak szó jelentése: (Pallas Nagy Lexikona 1893) „*Bűnbak, a régi zsidóknál az engesztelődés ünnepén a főpap a szidók vétkeit jelképesen egy bakra hárította."*

Az emberek nagy része tudja, hogy „rosszat" csinált, de ezt nehezen vallja be, vagy fogadja el. Vagy esetleg annyira hárít, hogy el sem jut a tudatáig, hogy ő a hibás és nem más.

Bűnt elkövetni, azt egy másik emberre hárítani már a legdurvább, legerkölcstelenebb dolgok egyike. Pedig a hétköznapi munkánkban ez jelenség abszolút jelen van. Ki vállalja a felelősséget a tettekért, tetteinkért?
Az értékekkel kapcsolatos gondolkodásunk az évezredek alatt nagyon sokat változott. Így vagy úgy, de igazodtunk az adott kor elvárásaihoz. Pontosan különbséget tudunk tenni a társadalmilag elfogadott normák, vagyis a jó és a rossz között. Ám az esetek nagy részében mégsem tesszük, vagy egyszerűen nem akarunk tudomást venni róla. Ebből kiindulva nem is olyan egyértelmű a bűn fogalmának értelmezése a mai társadalmunkban. De mégis legyen itt egy értelmezés a 30-as évekből: (Bűn, Magyar Pedagógiai Lexikon 1933): „Bűn az erkölcsi törvénynek, vagy a kötelességnek szándékos megszegése, Isten akaratának szándékos megsértése. A keresztény erkölcstan szerint halálos bűn a súlyos kötelességnek teljesen szándékos megszegése. Bocsánatos bűn vagy a nem súlyos kötelesség megszegése, vagy a nem teljes tudással, illetve nem egészen szabad akarattal való kötelességszegés."

Azok a kamasz fiatalok, akik gyermekotthonban nőnek fel gyakorlatilag potenciális bűnbaknak, áldozatnak tekinthetőek. A környezetük nem nézi miért kerültek oda. Ott vannak, s ez már elég ahhoz, hogy megbélyegzettek legyenek. Potenciális bűnbakok, akikre sok minden rákenhető. Értem ezt az egészen egyszerű ügyektől kezdve a nagyobb dolgokig. Hogy mire gondolok? Ha például egy „zacis gyerek" osztályában lopás történik, az szinte biztos, hogy az első gyanúsítotti körben mind a tanárok, mind pedig a társak részéről bekerül az, aki gyermekotthonban nevelkedik.

A nevelés egyik legégetőbb problémája az érték, az érték mibenléte, az érték a mindennapjainkban, vagy annak hiánya. Ebben a helyzetben nem a meglévő hagyományos értékrendszerek mellett, vagy ellene foglalunk állást, hanem egyszerűen ennek a konfliktusát tapintjuk ki, amely a nevelés egyik problematikájaként van jelen. A mindennapi fogyasztás ritmusa nem csak minket, hanem a növendékeinket is befolyásolja, gondolataikat eltereli és egy teljesen más típusú kultúrát teremt a számukra, amelynek megküzdésében nem rendelkeznek elegendő munícióval. A pedagógiai tankönyvekben megjelenítik az érték fogalmát, az érték jelenségét, de arról vajmi kevés ismeretünk van, hogy ezek milyen messze is állnak a jelen társadalmunkban felnövő fiatalok gondolkodásától és értékrendszerétől. Szándékosan idézek a régi idők gondolkodóitól. Ezzel is azt szeretném hangsúlyozni, hogy a változás, megértés és elfogadás nélkül nem következhet be.

Kiváló bűnbaknak tekinthetőek a gyermekotthonban felnövő fiatalok, vagyis ha valamit nem tudunk megoldani, valamit nem tudunk kezelni, kéznél van mindjárt néhány peremen kívüli fiatal, néhány potenciális áldozat.

A bűnbakképzés pedagógiai szinten is erősen jelen van. A szakemberek a szülőkre és a növendékekre mutogatnak sikertelenségeik miatt, míg a szülők a szakemberek felkészületlenségét, rátermettségük hiányát róják fel gyermekükkel szemben létrejött kudarcaik miatt. Mindezek mellett a fiatalok is tipikus bűnbakká és áldozattá válhatnak mindkét részről.

A Magyar Tanítók Lexikonában Széchenyi István így ír a büntetésről: „*A növendék testi és lelki tulajdonságait csak akkor fejtheti ki minden erejében a legnagyobb tökéletességre, ha anyai gond és szorgalom, ha atyai tanács és dorgálás vezeti be az életbe*."

Míg a büntetést kiszabó botról így értekeznek: *„…a testi büntetéseket jelképező botban ma már nem a nevelői hatalom jelvényét, hanem a tanítói tekintély munkáját látjuk."*

Kognitív képességek, küzdelmek, motivációk, jövőkép

A kognitív képességeink kihatnak egész életünkre, mindenre, amit teszünk. Az, hogy mennyire leszünk sikeresek a jövőben, céljaink elérésében, nagyban befolyásolja, hogy szellemi kapacitásunk milyen formában van. Ez a képesség fejleszthető, rajtunk múlik, hogy kihozzuk-e a legtöbbet magunkból, agyi erőforrásainkból, vagy hagyjuk eltompulni őket. A kognitív, azaz a megismerő funkciók fejlettsége befolyásolja a tanulási képesség hatékonyságát is.

Kognitív képességek:

- figyelem,
- megismerés, azaz az érzékelés és észlelés,
- a tanulás-emlékezet
- gondolkodás.

Példák

„*Még akkor is kitűnő tanuló voltam, amikor hajléktalanok voltunk és lépcsőházakban aludtunk."* (19 éves fiú, kerítés elkövetője)

- Kognitív képességeik hasonlóak a velük egykorúakkal.
- Képesek a szabályok megértésére, de hiányzik a tudati szinten azok elfogadása, érzelmi szinten a szabályok betartására való motiváció.
- A gyermekvédelembe kerülő fiatalok nagy része jelentős lemaradással küzd a tanulmányaiban.

Motivációk

„Azért bántottuk, mert unalmas volt a lakásotthonban. És ő meg nem hagyta a bűntársamat békén." (18 éves fiú, szexuális bűnelkövető)

- Fontos motívum a materiális javak megszerzésének vágya.
- A közösségben betöltött státusz, izgalomkeresés.

Jövőkép

„Én majd mindent megadok a fiamnak." (18 éves fiú, egy 10 hónapos gyerek apukája – rablás elkövetője)

- A céljaik és az elérésükhöz szükséges eszközök, erőforrások nincsenek összhangban.
- Gyakori, hogy irreális célt tűznek ki, illetve nem tűznek ki a társadalomba integrálódást elősegítő célt.
- Gyakori, hogy egyáltalán nincs cél.

Egészségtudatos szemléletmód kialakítása, a testi-lelki egészség egyensúlya.

A gyermekek ellátásánál alapvető feladat a gyermekek értelmi, érzelmi nevelése, személyiségük fejlesztése, a megfelelő testi fejlődésük biztosítása, a szocializációs hátrányok kompenzálása, így az egészséges életmódra, személyi higiénére nevelésük is. Nem könnyű a feladat.

A gyerekek sokszor helytelen táplálkozási szokásai, a felgyorsult élet hatásai, a nassolások, a nem reggelizések, a gyorsételek, a mozgáshiány mind hozzájárulnak a gyerekek elhízásához, a betegségek kockázatának növeléséhez. A káros szenvedélyek megelőzése szintén fontos és egyben nehéz feladat. Ahhoz, hogy a gyerekek egészséges felnőttekké válhassanak komplex egészségfejlesztésre van szükség. A legfontosabb feladat, hogy egyáltalán legyen esélyük választani, tudjanak az alternatívákról, hogy hogyan lehet egészségesebben élni.

Az egészségtudatosság erősítésének lépései, eszközei: a fiatalok egészségügyi, higiénés ismereteinek kiszélesítése, elmélyítése, az egészségmegőrző, betegségmegelőző ismeretterjesztés módszereinek kialakítása; az egészséges életmód elsajátításának elősegítése, ismeretterjesztés, a dohányzás, az alkohol- és a drogfogyasztás megelőzésére irányuló foglalkozások, az egészségmegőrzés komplex kultúrájának alkalmazása. Mindezt játékos, interaktív formában, sok mozgással és szituációs gyakorlattal kiegészítve. Egy olyan alternatívát kell bemutatni a fiataloknak, amely alapján tapasztaltabban dönthetik el, hogy milyen utat választanak.

Fontos cél, hogy a gyerekek testileg és lelkileg is egészségtudatos felnőttekké váljanak, a szermentes életformát szem előtt tartva. A közösségek megvédik az egyéneket. Szakemberként feladatunk, hogy figyeljünk rájuk, motiváljuk a gyerekeket és segítsük, erősítsük őket abban, amiben tehetségesek, vagy épp felfedezzük bennük a rejtett szépségeket.

A motiváció, a biztonság és bizalom hiánya adott az életükben. Nem indulnak egyenlő eséllyel hasonló korú társaikkal az iskolaválasztásnál, a munkaerőpiacon sem. Ezért fontos, hogy a motivációt, a biztonságot és bizalmat is erősítsük bennük. Ennek hosszú távú társadalmi hatása van, hiszen a cél, hogy legyen esélyük a továbbtanulásra, a munkavállalásra, otthonteremtésre. Ez segíti annak a megvalósítását, hogy a gyerekek élményhez jussanak. ezek az emóciók segítik őket a tudatosság elmélyítésében, ugyanis minden tudatos döntésünk mögött van egy érzelmi töltet. Az egészségtudatosságot formálhatjuk foglalkozások keretében, ahol minimális információval, sok interaktív beszélgetéssel, játékkal, bemutatóval kedvet csinálhatunk a választott egészséges életmódhoz, tudatos választássá formálva a napi cselekvéseket, gondolatokat.

A prevenciós programok célja általában, hogy tudatosítsák a fiatalokban az emberek magán-, és társadalmi életében egyaránt keletkező veszélyeket. Olyan személyiségjegyek kialakítására és megerősítésére törekednek, amelyek révén képesek saját sorsukat, életüket pozitív irányba terelni. Ezek a programok hozzájárulnak a problémamegoldó, konfliktustűrő képesség fejlesztéséhez.

Sok prevenciós program azonban közvetlen módon próbálja megvalósítani céljait: információáradatot zúdít a fiatalokra a súlyos következményekről, a tiltást helyezve előtérbe kommunikációja során. A fiatalkorúak direkt módon értesülnek a dohányzás, alkohol és drogfogyasztás hatásairól például az iskolákban, oktatóktól, prevenciós szervezetek programjain való részvétel alkalmával.

Hatékonyabb megoldást nyújthat, ha indirekt megelőzési stratégiával egészítjük ki a hagyományos prevenciós tevékenységeket. Ennek célja, hogy közvetett módon, az információkat rejtett formában, változatos játékok, programok során ismerteti meg a fiatalokkal, pozitív példák bemutatásával. Cél, hogy a gyermekek ne érezzék kötelező „fejtágításnak” az egészségfejlesztő programon való részvételt, hanem jól érezzék magukat, gátlások nélkül beszéljenek problémáikról, maguktól jöjjenek rá a káros szenvedélyek önromboló hatásaira.

Az egészségesebb életmód kialakítása objektív tájékoztatással, a „tiszta”, függőségmentes élet előnyeinek hangsúlyozásával történhet. A higiénés magatartásra nevelés részterületeit a személyi,- környezet, és mentálhigiéné szempontjából közelítsük meg. A személyi higiéné követelményeit nem lehet külön módszerekkel megtanítani, csak a személyiség fejlesztésével együtt. Tudatosítani kell a gyermekekben, hogy a test és a szűkebb környezet megfelelő higiénéjének hiányában rossz a közérzet. Tartós igényt kell kialakítani a tisztaságra, amely magába foglalja környezetünk, tisztaságának megőrzését is.

Hogyan erősíthetik a civil szervezetek az egészségtudatos szemléletmód kialakítását:

A gyermekvédelemben önkénteskedő civil szervezet tapasztalatait is érdemes figyelembe venni, ha a közösségről, **kötődésről, önismereti fejlődésről** beszélünk a gyermekvédelemben, főképpen, ha a testi-lelki egészséget szeretnénk a gyermekvédelemben erősíteni. Nézzük meg egy picit a folyamatot a külső segítők, civilek szemszögéből is. Vajon a civilek kiegészítik, segítik vagy adott esetben plusz feladattal terhelik a gyermekotthonok mindennapjait? Tudnak e a gyermekotthoni közösség részévé válni a civil szervezetek önkéntesei? Segíthetik-e a gyermekek fejlődését? Hogyan és egyáltalán be tudnak e illeszkedni a közösség életébe a külsős szereplők?

Az önkéntes tevékenység sokrétű lehet. Újabb lehetőséget jelent egy-egy gyermekotthoni csoport, vagy egy szakellátott életében a külső önkéntesek, civil szervezetek közreműködése. A civilek a híd szerepét tölthetik be, hiszen a fiatal számára a gyermekotthoni zárt világból kilépve lehetőséget adhatnak a társadalomban való jobb eligazodásra, élmények szerzésére. A külsős vagy belsős szabadidős programok, táborok szervezésével, a fiatalok mentorálásával, önismereti tréningek biztosításával stb. újabb lehetőségek nyílhatnak meg előttük. Újabb pozitív mintákat követhetnek, szélesebb ismereteket kaphatnak. Minél több pozitív külső kapcsolata van egy fiatalnak, annál hatékonyabban tudja az életét nagykorúvá válása után is működtetni.

Civil dilemmák: Hogyan lesz hiteles egy egészségfejlesztő program, amelyben a káros szenvedélyek önromboló hatásairól esik szó, amikor a gyermekek és nevelőik sok esetben együtt dohányoznak? Nagyon nehéz helyzetet teremt, amikor egy számukra fontos és hiteles felnőtt mondjuk dohányzik, az egészségfejlesztő civil szervezet pedig éppen az ellenkező irányba szeretné terelni őket.

Jó gyakorlat bemutatása: Az egyik egészségfejlesztő alapítvány nyári táborozásából, gyakoribb látogatás lett, szorosabb kapcsolat alakult ki a gyerekekkel, egyre több programot biztosítottak. A foglalkozások keretében próbálták bemutatni, hogy hogyan tudnak céltudatosabban és egészségtudatosabban élni a gyermekotthon lakói, a testi-lelkik egyensúlyra helyezve a hangsúlyt. A foglalkozások célja minimális információval, sok interaktív beszélgetéssel, játékkal, bemutatóval kedvet csinálni a választott egészséges életmódhoz, tudatos választássá formálni a napi cselekvéseket, gondolatokat. Az évek alatt sok mindenen mentek keresztül a gyerekek, a nevelők és az önkéntes csapat is. Nehezebb élethelyzetekbe is belecsöppentek az önkéntesek: karcolás, szerhasználat, gyógyszer-túladagolás, elvonási tünetek, abortusz, szülés, mentő, rendőrség, lopás, szülői bántalmazás az otthonon belül stb. Ezek mellett ott lehettek a szép pillanatokban is: karácsonyi ünnepség, farsangi vidámság, szülinapok, közös vacsorák, nyílt beszélgetések, meghitt tábori pillanatok, önismereti csoport mély beszélgetései, workshopokon készült tárgyak általi sikerélmények.

Azt tapasztalták, hogy nagyon nagy szükség van kiegészítő programokra a gyermekvédelemben, egyre több speciális gyermeket látni normál gyermekotthoni ellátásban. Látták a szépségeket és szembesültek a gyermekvédelem nehézségeivel, a figyelemre éhes fiatalokkal, az emberhiánnyal, a túlterhelt lelkiismeretes nevelőkkel, vagy éppen a kiégéstől elfáradt munkatársakkal.

Az évek alatt valamennyire a közösség részévé váltak, hosszú folyamat volt kialakítani a határokat, egy viszonylagos egyensúlyt. Olyan közös sikerélményekben volt részük, amelyek egy életre meghatározóak lehetnek mind a gyerekek, mind az önkéntesek életében. Az egyik ilyen legfontosabb közös siker az volt, hogy a prevenciós program részeként indított készségfejlesztés és tehetséggondozás projekt résztvevőinek alkotásai a magyar fotográfia központi intézményében, a Robert Capa Kortárs Fotográfiai Központ nagy kiállítóterében mutatkozhattak be 2018 decemberétől 2019 március közepéig a KÉP-Élmény kiállítás keretében. Az ilyen jellegű programok hosszú távú hatása nehezen mérhető, azonban fontos kiegészítése lehet a gyermekotthoni mindennapoknak egy külsős csapat, közösség, akik az **egészségtudatos szemléletmód kialakítását, a testi-lelki egészség egyensúlyát** igyekeznek a gyerekek számára hitelesen közvetíteni.

Jó gyakorlat bemutatása, játékos önismereti feladatok segítségével (Tiszta Jövőért Közhasznú Alapítvány)

A középiskolás korú (sok esetben gyermekotthonokban lakó) fiatalok körében végzett csoportmunkák (önismeret, készségfejlesztés, edukáció) tapasztalatai alapján elmondhatjuk, hogy azok a gyakorlatok építhetők be leginkább a közös munkába, melyek kreativitásra ösztönöznek, és minél több alkotómunkát igényelnek. Önismereti, művészetterápiás, dramatikus gyakorlatok között számos ilyen van, melyek nagy előnye, hogy saját élményű alkotásokon (pl. saját címer, montázs, személyekből álló „szobor") keresztül bevonódnak a fiatalok a munkába, és az edukáció játékos, alkotó formában és aktív részvétellel valósul meg.

Az alábbi gyakorlat alapvetően egy művészetterápiás eszköz, azonban nagyon „felületes módon" használjuk ezt: nem terápiás szintet kívánunk elérni, erre nagyon fontos felhívni a figyelmet. A gyakorlatnak azonban lehet terápiás hatása is, de nem ez a cél, hanem az önkifejezés fejlesztése és az önismeret mélyítése.

A gyakorlat további hozadékai lehetnek:
- kreativitás fejlesztése
- jövőkép felszínre hozatala
- egymás jobb megismerése (akár a csoport első időszakában is jól használható a résztvevők bemutatkozására)

A gyakorlat megnevezése: Önarckép-montázs

Szükséges eszközök:
- újságokból kivágott képek* (személyenként számolva legalább 20-30 db)
- stift ragasztó
- személyenként 1 db, kb. A2 méretű lap (fél flipchart papír vagy csomagolópapír)
- filc, toll, zsírkréta (opcionális, mivel elsődlegesen a képi elemeket jó használni)

Feladatkiadás:
Készítsetek egy montázst magatokról a lapon úgy, hogy az minél több információt tartalmazzon rólatok. Olyan képeket használjatok, amik megszólítanak, vonzzák a figyelmedet, és amik valahogy kapcsolódnak hozzátok. Pl.: Azok a dolgok, amiktől jól érzed magad, amiben jó vagy, amit szeretsz. Fontos személyek, történések az életedben. Azok a helyek, ahol jól érzed magad. Amiben ügyes vagy! Ami/aki lenni szeretnél!

Megbeszélés: Arra kérjük a csoportot, hogy mindenki, egymás után mutassa be az alkotását. A csoport egyetértésével előre megegyezhetünk abban, hogy kérdéseket lehet feltenni a montázs készítőjétől.

A képeket a csoport vélt érdeklődési köréhez illeszkedve érdemes összeválogatni. Pl. serdülő korosztály esetében lehet egy ilyen tematika:
- barátság
- kütyük
- szerelem
- szexualitás
- természet
- közösség/család
- bulizás, szórakozás
- szakma, hivatás
- anyagi javak
- hírnév
- hobby stb.

3. Együttműködés és versengés a csoportban; Konfliktuskezelés - vita

Összefoglalás: Reflexió - feldolgozás, beépítés a mindennapi gyakorlatukba; kihívások a gyermekvédelemben, alapvető szükségletek ismerete, motivációs technikák (Maslow piramis). Ezekkel a témákkal foglalkozik a fejezet.

Cél: A szükségletrendszer megjelenése a fiatalok mindennapi működésében, hatásmechanizmusaiban, ennek megértése és a válaszok megtalálása.

Kulcsszavak: szükséglethierarchia, Maslow.

Tanulást segítő kérdések: Milyen szükségleteket különböztet meg Maslow szükséglethierarchia modellje? A szükségletek közül melyeket, milyen módon tudja biztosítani a gyermekvédelem?

Ajánlott magyar nyelvű irodalom:

- Lendvai Attiláné (2019): A „Pozitív pedagógia" lehetséges útjai) http://kompetenspedagogus.hu/sites/default/files/04-autonomia-es-felelosseg-pte-btk-ni-2018-2019-01-04szam.pdf
- Dr. Papp Katalin – Ujváriné Dr. Siket Adrienn (2014): Az egészségügy és az ápolás általános alapelvei, Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar, Debrecen; Rudas János (2007): Delfi örökösei, Önismereti csoportok, Bp.; Susan Carell (2000): Group exersises for adolescents, London, Tiszta Jövőért Közhasznú Alapítvány tapasztalata, 2020, Bp.; Varga Bea – Kristóf Pál (2015): Gyermekbántalmazás felismerése és kezelése a gyermekvédelmi szakellátásban, SZGYF munkaanyag.

„Ha a gyerekek toleráns légkörben élnek,
Megtanulnak türelmesek lenni.
Ha a gyerekek bátorítva élnek,
Megtanulnak bizalommal élni.
Ha a gyerekek megbecsülve élnek.,
Megtanulják megbecsülve érezni magukat.
Ha a gyerekek méltóságban élnek,
Megtanulják az igazságot.
Ha a gyerekek biztonságban érzik magukat,
Megtanulnak hinni.
Ha a gyerekek hitelesen élnek,
Megtanulják mit jelent szeretni.
Ha a gyerekek elfogadva és barátságban élnek,
Megtanulják megkeresni a szeretetet a világon."
(Dorothy Law Holtz: Egy élet a kezedben, részlet)

A win-win szemlélet törekszik az asszertív kommunikáció használatára. Sokszor halljuk a szakmában, hogy a csoporton belüli asszertív kommunikáció jelentős fejlődést eredményez a csoportmunka egészében. „Az asszertív kommunikáció alapját az én-üzenetek/én-közlések alkotják. Az én-közlések szemben a te-közléssel nem minősítenek, hanem a konkrét helyzetet, és az ahhoz kapcsolódó belső érzéseinket fejezik ki a másik fél számára. Az én-üzenetek célja, hogy a kommunikáció számonkéréstől mentes maradjon, ne vádoljuk, ne szorítsuk sarokba a másik felet, hanem a saját érzékelésünket fogalmazzuk meg." Azt nem árt kimondani, hogy az asszertív kommunikáció akkor működik jól, ha a résztvevő felek a személyiségfejlődés olyan fokán állnak, ahol képesek megfelelő stílusú és értékű válaszokat adni a probléma megoldására.

Ha egy gyermekotthoni csoport kommunikációja és működése konfliktusokkal és fel nem oldott problémákkal „működik", akkor ebben az esetben az asszertív kommunikáció nem lesz hatékony. Például

többször is elhangzik, hogy „Tudjuk, hogy rossz a rendszer, de csináljuk.” Erre milyen választ adhatunk? Mi kell ahhoz, hogy jobb legyen? Ha tudjuk, hogy jobban is tudnánk csinálni, miért nem tesszük? A rendszer része vagyok, a rendszert hogyan tudom a magam munkájával hatékonyabbá tenni? Vajon reálisan látom e a problémát? Képes vagyok e megoldásokat találni az adott helyzetre?

A pszichológia sokáig a betegség felől indulva próbálta megérteni az egészséget. A pozitív pszichológia mozgalom egyik legmeghatározóbb magyarországi képviselője Oláh Attila professzor „aki a pozitív szemlélet kialakulásának fogalmi előzményeit Maslow (1954 idézi oláh, 2004) és Rogers (2008, idézi oláh uo.) munkásságára vezeti vissza. „A pozitív pszichológia befogadja a humanisztikus pszichológia emberfelfogását és az érett, egészséges emberekkel való foglalkozást, az erősségek fejlesztését, az önkiteljesedés előmozdítását központi célként fogalmazza meg” (oláh, 2004b:7). további hasonlóság, az a „vezérelv”, hogy az erények és a bűnök listájának gondolata a kultúránk egyik vezető elve, a személyiség és a helyzetek negatívvonásaival történő megküzdés és a pozitív jegyek köré integrálása pedig legalább a humanisztikus pszichológia óta vezérelv.” (PLÉH, 2012:13)” (Ladnai Attiláné 2019). A pozitív pszichológia és pedagógia kapcsán ezért is fontos megemlíteni Maslow munkásságát. A csoporton belül a teljeskörű ellátás része a szükségletek kielégítése, amelyben eligazodásként a **Maslow piramisként** elhíresült szükséglethierarchia modellt használjuk. A széles körben ismert és alkalmazott személyiség- és szükségletelmélet Abraham Maslow amerikai pszichológus nevéhez fűződik, aki az 1950-es években publikálta elméletét. A több, mint 70 éves piramis még most is mankóként szolgálhat a szükségletek, motivációs minták vizsgálatánál, megállapításánál.

2. sz. ábra: Maslow piramis

Maslow az emberi szükségletek valamely részét csoportokba sorolta, és azt vizsgálta, hogy a szükségletek hierarchiája között van-e összefüggés. Megállapította, hogy az ember először az alapvető szükségleteinek kielégítésére törekszik, majd ezután jelentkeznek a magasabb szintű szükségletek. Elmélete szerint a magasabb rendű szükségletek kielégítésének az a feltétele, hogy az alacsonyabb szintű szükségletek is kielégüljenek. Eszerint ha egy szükséglet kielégül, akkor az megszűnik létezni és a viselkedést befolyásoló hatása is. (Papp, Ujváriné, 2014).

Nem lehet minden esetben értelmezni a folytonosság elvét, a különböző szinteken lévő szükségletek egy időben is felléphetnek.

Maslow szükséglethierarchiája:

1. **Fiziológiai szükséglet**: légzés, táplálkozás (éhség, szomjúság), alvás, megfelelő testhőmérséklet, szexualitás, ürítés. Ezek az élet működése számára nélkülözhetetlenek.

2. **Biztonság szükséglete**: biztonság, rend, állandóság, kiszámíthatóság. Az emberi szervezet épségéről és biztonságáról kíván gondoskodni. Ehhez tartozik a biológiai, pszichológiai és szociális értelemben vett biztonság. Az ismert, megszokott dolgaink és környezeteink között, biztonságban szeretünk lenni. Ez a szükséglet életkoronként más és más formában nyilvánulhat meg. A csecsemő megnyugszik a szülei hangját hallva, a kisgyermekek a családban érzik magukat biztonságban. A serdülők a szabadság iránti vágyát pedig a szülők tartják biztonságos keretek között. A felnőtteket is ez a szükséglet készteti arra, hogy folytonos támogatást és védelmet keressenek, amelyet a család, a biztonságos környezet és a biztos jövő jelenti számukra.

3. **Szeretet, közösség szükséglete:** szeretet, hovatartozás, ragaszkodás, csatlakozás, identifikáció, perszonális kapcsolatok. Arra ösztönöz, hogy szoros, bensőséges, meghitt kapcsolatokat létesítsünk. Érezzük a barátság és szeretet pozitív érzését. Ha ez a szükségletkielégítés akadályba ütközik, akkor ez az élettel való elégedetlenségünket okozhatja, komolyabb következménye a depresszió is lehet.

4. **Megbecsülés, elismerés szükséglete**: státusz, hatalom, siker, önbizalom, presztízs, bizalom, tisztelet, kompetencia. Magunk és mások megbecsülése. Egész életünkben hozzáértésre, pontosságra, tökéletességre és függetlenségre törekszünk. Vágyunk a környezetünkben lévő emberek, a család, a barátaink, ismerőseink, munkatársaink, sőt a társadalom elismerésére, pozitív értékelésükre, visszacsatolásaikra. Ennek a szükségletnek a kielégítése azt eredményezi, hogy az egyén hisz önmagában, fontosnak, értékesnek, hasznosnak tartja önmagát. Ellenkező esetben a gyengeség, alacsonyabb rendűség, a tehetetlenség érzése jelenhet meg, amely komolyabb formája a depressziót is eredményezheti.

5. **Önmegvalósítás szükséglete:** lelki egészség, növekedés. Az egyének azon vágyait testesíti meg, hogy azzá váljanak, amire képesnek érzik magukat. Megtesszük amire képesek vagyunk, amire készségeink és képességeink elegek és mindezt úgy, hogy beleépítjük saját stílusunkat, egyéniségünket. Olyan dolgokkal foglalkozik, amely elhivatottságra, kibontakozásra motiválja. Ez a szükséglet kultúránként, társadalmi osztályonként, életkoronként eltérő. Manapság, ha önmegvalósításról beszélünk, akkor inkább boldogságra és eredményességre gondolunk.

A gyermekvédelemben a gyermekek esetében a felnőtt társadalomnak és a segítő intézményeknek, különböző szolgáltatásoknak a gyermeki jogok védelme érdekében a szükségletek mind a *hét típusát*– fiziológiai, biztonság iránti, valahová tartozás és szeretet iránti, megbecsülés iránti, kognitív jellegű, esztétikai és az önmegvalósítás szükséglete – szükséges biztosítani a teljeskörű ellátás keretében.

A szükségletek közül melyeket, milyen módon tudja biztosítani a gyermekvédelem? Vajon minden szükségletre szükség van? Hogy lehet úgy dolgozni, ha nem elégítődnek ki ezek a szükségletek? Milyen hatással vannak a Maslow piramis szükségletrendszerének kielégítése folyamatában azok a hozott történések, traumák, állapotok, amelyek a fiatalnál a rendszerbe kerülés pillanatában fenn álnak? Vajon készen állnak e a bekerülő fiatalok a szükséglet-kielégítések elfogadására, befogadására? Hogyan segíthetjük őket, hogy készen álljanak rá?

A kérdések megválaszolásánál tisztában kell lennünk azzal, hogy a fiatalok viselkedése milyen motivációs háttérből indul ki. Minden résztvevőt a maga szintjén kell kezelni. Milyen összetevők határozzák meg a működés egészét. A bekerüléskor eleve egy szükségleti deficitet láthatunk a háttérben. A gyermek mielőtt a gyermekvédelmi rendszerbe kerül, veszélyeztető körülményeknek van kitéve közvetlen környezetében, sérültek az alapvető szükségletei. „*A rossz bánásmód lehet fizikai, érzelmi, szexuális és egyéb jellegű, és*

megvalósulhat aktív(cselekvő) és passzív(elhanyagoló) magatartással, a gyermeket rossz bánásmód érheti családon belül, illetve családon kívül."

Elhanyagolás: a tudatos, vagy tudatlanságból eredő elhanyagolással a gyermek egészsége csorbul, vagy lassítja, akadályozza szomatikus, mentális és érzelmi fejlődését. Az elhanyagolás többféle módon mutatkozhat meg:

- *érzelmi szinten* (pl.: családi kapcsolatok, az állandóság, a szeretetalapú kapcsolat hiánya),
- *fizikai szinten* (pl.: az alapvető fizikai szükségletek hiánya, mint az étkezés, vagy a higiénés feltételek nélkülözése, mint a fürdés, vagy a felügyelet hiánya),
- *oktatási, nevelési* elhanyagolás szintjén (pl.: az iskolalátogatási kötelezettség, iskolai feladatok teljesítésének hiánya, teljesítménnyel kapcsolatos problémák, SNI-s tünetek figyelmen kívül hagyása).

*Bántalmazás: „ha valaki testi-lelki sérülést, fájdalmat okoz egy gyermeknek, vagy ha a gyermek sérelmére elkövetett cselekményt – noha tud róla, vagy szemtanúja – nem akadályozza meg, illetve nem jelz*i." A bántalmazás lehet fizikai, lelki, szexuális, passzív, agresszív, vagy ezek veszélyeivel járó kínzás, kegyetlen, megalázó bánásmód.

„*A negatív „élmények" jelentősége sem elhanyagolható. Nem mintha a kellemetlen dolgok csak rossz hatással lehetnének a fejlődésre, hiszen az egyes életesemények megélése, átélése, és a rájuk adott reakció a személyiségfejlődésében előrébb is vihet (FREDERIKSON, 2015). egy konfliktus feldolgozása és kimenetele egy következő élethelyzet-ben megoldási sémaként is funkcionálhat. ebből tanulva, az önismeret és a megküzdési képesség, valamint az önbizalom is fejlődhet. A negatív gondolatokkal ugyanakkor vitázni is lehet. Ezek szembesítése a realitással nem ugyanazt jelenti, mint a „dolgok rózsaszínbe öltöztetése" (uo. 221). mindezekhez nélkülözhetetlen az objektivitás és a reális önértékelés, és kettő közötti különbségtételre való képesség. Összehasonlítva a pozitív és negatív élményeket (HUNYADYNÉ, 2001), tartalmukat, jellegüket tekintve ezek nem egymás tükörképei, „inkább komplementer, egymást kiegészítő jelenségei" (uo.19). Az élmények érzelmi vonatkozásait tehát mindenképpen számba kell venni, akár az iskolai teljesítményről, akár az ottani közérzetről, vagy a kapcsolatok minőségéről essék szó*." (Ladnai Attiláné, 2019).

4. Jó gyakorlat bemutatása – Közterem program

4.1. Közterem program

Összefoglalás: Ebben a fejezetben a Közterem közösségépítő program tartalmi és gyakorlati elemeivel ismerkedünk meg: A Közterem program megismerése, rövid áttekintése. A Közterem osztálytermi működése. A megvalósítás lépései. A reflexió fontossága. Gyerekek-fiatalok, mint a csapatépítés speciális közege. Csapatépítő, közösségformáló tevékenységek szervezése. A csapatépítés vezetője, facilitátora. Tippek, trükkök - mire figyeljünk a tervezés, megvalósítás, reflexió során

Főként saját élményű gyakorlatok által megismerkedünk a csapatépítés mibenlétével, fiatalabb korosztállyal történő megvalósítás sajátosságaira. Áttekintjük a Közterem programot, mint jó gyakorlatot a csapatépítés tervezése, megvalósítása és reflexiója szempontjából. Kitérünk arra, milyen előkészületek szükségesek gyerekcsoportok csapatépítésének megvalósítására és milyen facilitátori készségek szükségesek hozzá.

Cél: A csapatépítés alapvető működésének, szervezésének a megismerése abból a célból, hogy saját gyerekcsoportoknak is képessé váljanak hasonló tevékenységet szervezni megfelelően jó célok és átgondoltság mentén. A Közterem jó gyakorlatának segítségével tippeket, trükköket sajátíthatnak el a résztvevők a csapatépítő programok megvalósításának folyamatáról.

Kulcsszavak: csapatépítés, tapasztalati tanulás, tervezés, reflexió.

Tanulás segítő kérdések: Miért lehet hasznos gyerekcsoportok részére csapatépítő tevékenységet szervezni? Mi a csapatépítés megvalósításának (minimum) három pillére? Miért fontos, hogy a facilitátor ne avatkozzon be a csoportdinamikai folyamatokba direkt módon? Miért kulcsfontosságú eleme a csapatépítésnek a reflexió? Miért fontos, hogy előzetesen a facilitátornak is legyen saját élményű tapasztalata a csapatépítő játékokkal?

Ajánlott magyar nyelvű irodalom:

- Fredrikson (2015): A pozitív érzelmek hatalma. Akadémiai kiadó, Budapest.
- Manfred Gellert – Claus Nowak (2010): A csapatépítés nagykönyve. Z-Press, Miskolc.
- Peter Dürrschmidt et al. (2005): Trénerek kézikönyve. Z-Press, Miskolc.
- Rudas János (2007): Delfi örökösei. Lélekben Otthon Kiadó, Budapest.
- Rudas János (2011): Javne örökösei. Lélekben Otthon Kiadó, Budapest.

4.2. Társasjáték-pedagógia

Összefoglalás: Ebben a fejezetben a társasjáték-pedagógia alapelveivel ismerkedünk meg: A játék az maradjon játék. Nem edukatív társasokat használunk. A társasjátékoknak számos előnyük van az absztrakt játékokkal szemben. Közelítsünk a szabad játékhoz! Az ajánlott pedagógusi szerep a résztvevői, partneri. Sokféle játékot, sokféle mechanizmust ismertessünk meg! Nem edzés, nem az elmélyülés a lényeg, nem a tehetséggondozás van fókuszban. Projektszemléletű megvalósítás javasolt.
Egy konkrét játékon keresztül (Nincs kegyelem/Micsoda pech) megismerkedünk a társasjátékok pedagógiai hatásával és kialakítjuk azt az attitűdöt, mely segít más játékokat is pedagógiai szemmel nézni. Végig vesszük a társasjátékos projektek létrehozásához szükséges szempontokat: célok és játékok kiválasztása, játéktár kialakítása, szabálymagyarázati kisokos, játékos kódex. Konkrét absztrakt játékokon keresztül (Jól játszani - 7 táblás játék) kiemelten foglalkozunk az esélykiegyenlítés módjaival, melyeket társasjátékoknál is alkalmazhatunk majd.

Cél: A társasjáték-pedagógia alapelveinek megismerése és belsővé tétele. A társasjátékok mechanizmusának pedagógiai hatásrendszerére nyitott szakmai attitűd kialakítása. Konkrét játékok megismerése. Társasjátékos projektek létrehozásához szükséges szempontrendszer megismerése. Az esélykiegyenlítő játék jellemzőinek megismerése, ehhez konkrét játékok kapcsolása, és az ezt a szempontot figyelembe vevő szabályalakító attitűd, ehhez kapcsolódó képességek elsajátítása.

Kulcsszavak: társasjáték-pedagógia, indirekt pedagógia, társasjátékos projektek, esélykiegyenlítés

Tanulást segítő kérdések: Miért fontos, hogy a játék, játék maradjon? Miért érdemes kerülni a direkt pedagógiai eszközöket, ha társasjátékozunk? Milyen kompetenciákat fejleszthetnek a társasjátékok? Mik a legfontosabb szempontok, ha társasjátékos projektet tervezünk? Miért ne hagyjuk nyerni a gyereket? Miért jobb, ha előnyt adunk?

Ajánlott magyar nyelvű irodalom

- Jesztl J. – Lencse M. (2018): *Társasjáték-pedagógia.* Budapest, Demokratikus Ifjúságért Alapítvány, 29-35 p, 43-63 p.
- Jesztl J. – Lencse M. (2019): *Jól játszani - 7 táblás játék.* Budapest, Pagony Kiadó.

Felhasznált irodalom

1. Abraham Maslow (1954): Motivation and Personality, Harper Kiadó, New York
2. Axel Rachow (2016): Tréningkoktél a trénerek klubjából. Z-Press Kiadó, Miskolc
3. Bagdy Emőke – Telkes József: Személyiségfejlesztő módszerek az iskolában (2020). Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 185–284.
4. Berei Andor (1962): Új Magyar Lexikon 4., Akadémiai Kiadó, Budapest
5. Comer R. J.(2005): A lélek betegségei. Pszichopaotlógia. Osiris, Budapest.
6. Daniel Goleman (1997): Érzelmi intelligencia, Háttér Könyvkiadó, Budapest
7. Elliot Arionson (1992): A társas lény, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
8. Fredrikson (2015) A pozitív érzelmek hatalma. Akadémiai kiadó, Budapest.
9. Fülöp Márta et.al (2011): Magyar Pszichológiai Szemle, Akadémiai Kiadó, Budapest
10. Gary Kroehnert (2005): 102 extra tréninggyakorlat. Z-Press, Miskolc.
11. Gary Kroehnert (2004): 103 játékos tréninggyakorlat. Z-Press, Miskolc.
12. GYEP Alapítvány anyaga, (2020), weboldala: *https://gyepalapitvany.hu/* , Budapest
13. Hantos Ágnes – Jármi Éva (2007): Társas készségek csoportos fejlesztésének lehetőségei gyermek- és lakásotthonokban élő gyermekeknél/fiataloknál. Képzési segédlet a gyermekotthonban dolgozó szakemberek számára. Budapest, (Gyermekvédelmi füzetek)
14. Jesztl József – Lencse Máté (2019): Jól játszani - 7 táblás játék. Pagony, Budapest.
15. Jürgen Schulze – Seeger (2010): Trénerek módszertani kézikönyve. Z-Press, Miskolc.
16. Kemény Ferenc et.al (1933): Pedagógiai Lexikon, Révai Irodalmi Intézet nyomdája; Budapest
17. Klaus Antons (2006): A csoportdinamika gyakorlata. Synalorg, Budapest.
18. Kozma Tamás (1996): Bevezetés a nevelésszociológiába, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest
19. Közterem Program (2015)
20. Lendvai Attiláné (2019): A „Pozitív pedagógia" lehetséges útjai *http://kompetenspedagogus.hu/sites/default/files/04-autonomia-es-felelosseg-pte-btk-ni-2018-2019-01-04szam.pdf*
21. Manfred Gellert – Claus Nowak (2010): A csapatépítés nagykönyve. Z-Press, Miskolc.
22. Mérő László (2010), Az érzelmek logikája, Tericum Kiadó, Budapest
23. Németh András – Ehrenhard Skiera (1999): A reformpedagógia és az iskola reformja. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
24. Ormay A. P. Tom (2010): A társas személy, A társas-én pszichológiája, MentalPort Könyvek
25. Dr. Papp Katalin - Ujváriné Dr. Siket Adrienn (2014): Az egészségügy és az ápolás általános alapelvei, Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar, Debrecen
26. Pedagógiai Lexikon (1997), Főszerkesztők: Báthory Zoltán – Falus Iván, Keraban Könyvkiadó, Budapest
27. Peter Dürrschmidt et al. (2005): Trénerek kézikönyve. Z-Press, Miskolc.
28. Dr. Ranschburg Jenő (1987): Félelem, Harag, Agresszió, Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest
29. Rudas János (2007): Delfi örökösei. Lélekben Otthon Kiadó, Budapest.
30. Rudas János (2011): Javne örökösei. Lélekben Otthon Kiadó, Budapest.
31. Sallai Éva (1996): Tanulható e a pedagógus mesterség? Veszprémi Egyetem, Veszprém
32. S. Freud – Mérei Ferenc et.al (1980): Csoportlélektan, Gondolat könyvkiadó, Budapest
33. Sherif, M – Sherif, C. W. (1969). Social psychology. New York: Harper & Row., 131. old
34. Susan Carell (2000): Group exersises for adolescents, London
35. Sylvia Kéré Wellensiek (2014): Reziliencia tréning. Z-Press, Miskolc.
36. Szalai Tamás Dömötör (2014): A korai kötődési minták és kötődési szorongás jelentősége az egészségben, betegségben, evészavarokban. (Rövid szakmai közlemény)
37. Szekszárdi Júlia (2015): Utak és módok. Iskolafejlesztési Alapítvány – Magyar Encore, Budapest
38. Tiszta Jövőért Közhasznú Alapítvány önismereti anyaga, (2020), Budapest
39. Thomas Schmidt (2009): Konfliktuskezelési tréninggyakorlatok. Z-Press, Miskolc.
40. Varga Bea – Kristóf Pál (2015): Gyermekbántalmazás felismerése és kezelése a gyermekvédelmi szakellátásban, SZGYF munkaanyag
41. Varga Irén et.al (2006): Önismereti játékok gyűjteménye.